

Dekrety české kanceláře v době předbělohorské*

Dagmar Culková

Dekrety, jejich vznik a vývoj

Dekrety jako diplomatická kategorie jsou písemnostmi, které rozšiřují ve 2. polovině 16. století písemnou produkci české kanceláře dělenou tradičně do tří základních skupin, které tvoří: listiny (privilegia), patenty a listy.¹ Dosavadní česká diplomatická literatura se dlouhodobě a podrobně věnovala produkci české kanceláře, pozornost dekretům jako samostatné kategorii však byla zatím věnována jen nepatrně.² Dělení písemností kanceláře

---

* Tato práce byla předložena jako domácí písemná práce v IX. kurzu Státní archivní školy v Praze v roce 1943. Rozhodla-li jsem se po 65 letech přikročit k publikaci tohoto textu ve zkrácené podobě, činím tak s vědomím jisté archaičnosti, zároveň však s přesvědčením, že práce dosud nepozbyla své obsahové hodnoty. Svůj skromný příspěvek bych ráda věnovala památce velkého archiváře a historika a váženého kolegy a přítele PhDr. Josefa Kollmanna, který mě k publikaci textu po celá léta vyzýval.

¹ Srv. např. Bauer, W.: *Einführung in das Studium der Geschichte*, 2. vyd., Tübingen 1928, s. 245, 262. Charakterizuje rozdíl mezi aktem a listinou: „während nämlich die Urkunde für sich allein bestehen und verstanden werden kann, ist der einzelne Akt nur im Zusammenhang mit den anderen Akten, die im Zuge des laufenden Geschäftsganges entstanden sind, voll auszuwerten. Jede Urkunde ist eine Individualität für sich, der Akt bloss ein Teil eines Faszikels“. Dále srv. Meissner, Heinrich Otto: *Aktenkunde*, Berlin 1935.

² K dělení písemností české kanceláře např. Tadra, Ferdinand: *Kancelář a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310–1420)*, Praha 1892. Toto dělení přejímá i Kristen, Zdeněk: *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři České až do Bílé hory*. *Časopis archivní školy* 5, 1927, s. 1–109. Samostatná pozornost dekretům pouze Vašků, Vladimír: *Česká královská kancelář a kancelářská zařízení jiných stěžejních institucí státní zeměpanské správy v letech 1526–1848*. In: *Česká diplomatika do roku 1848*, 2. vyd., Praha 1983, s. 222–223.

do tří uvedených skupin lze akceptovat jen částečně pro období 16. století. Lze-li toto dělení přijmout pro dobu první poloviny 16. století, nelze tak činit pro dobu bezprostředně následující, a hlavně ne pro období před Bílou horou. Zde musíme jmenovat ještě čtvrtý druh písemností vycházející z české kanceláře, kterým jsou dekreta. Jak vznikl pojednou tento nový druh vyhotovení, který na počátku 16. století nebyl znám a za sto let je z neužívanějších?³

Probíráme-li svazky edice Sněmy české, hned v prvním z nich (z let 1526–1545)⁴ vidíme písemnosti se zajímavými vlastnostmi: je to především jejich neosobní stylizace (např. „Jeho Milost Král., pán náš nejmilostivější od stavův království českého, že jsou se na nynější sněm obecní od Jeho Milosti Král. položený sjeli a poslušně najíti dali, vděčně přijímati a vši milostí královskou jim vzpomínati ráčí...“⁵ Pak časté zakončení „actum“ (např. „Actum na hradě Pražském“, „Actum ve Vídni“ apod.) místo obřadnějšího „Dán jest na hradě našem Pražském...“, „Geben in unser Stadt Wien“.

V této formě jsou psány skoro vesměs propozice a instrukce královny na sněm, hlavně však jeho odpovědi na sněmovní usnesení (tj. sněmovní artikule), které panovník dával stavům. Tyto královny „odpovědi“ nazývány byly v tehdejší německé terminologii vedle „Antwort“ („Antwort“) také „Abschied“ nebo „reces“.⁶ Oba poslední termíny jsou celkem velmi známé a byly hojně užívány v souvislosti s říšskými sněmy. Jak víme ze starých

³ *Genezi dekretů zatím nebyla věnována v literatuře pozornost. Viz Letošník, Václav: Registra otevřených listů české kanceláře 3, 1926; 4, 1926–1927, nerozlišuje dekreta od patentů. Při popisu register, ač původní titul zní: Registra listů odevřených, dekretů a recesů (NA, RG 94) nebo Dekrete und Rezesse (NA, RG 108), jmenuje podobně: „poslední svazek register českých patentů“ (Letošník, V.: Registra, ČAS 3, 1926, s. 44, 46). Datovací formulí dekretů, pro písemnosti ostatní ovšem neobvyklou, přechází pouhým konstatováním: „Datovací formule Decretum se stává ve svazku 108 obecně užívaná místo Stalo se“; Tamtéž, s. 57.*

⁴ *Sněmy české (dále jen Sněmy) I, Praha 1877.*

⁵ *Tamtéž, s. 470.*

⁶ *I když později termín „reces“ (v německých písemnostech „Abschied“) převládá, označení původní, tj. „odpověď“ se také udržuje. Například ještě v roce 1587, jak patrně z register (NA, RG 24) nebo Sněmy VII, s. 197. Obojí název se užívá promiscue, např. „Reces moravským stavům vyslaným k císaři“ (NA, RG 94, fol. 83–90 z r. 1577), jindy: „Odpověď vyslaným od stavů markrabství moravského“ (NA, RG 65, fol. 2v).*

sbírek, obsahujících jednání sněmů říšských, je „Abschied“ nebo „recess“ název pro říšský zákon, císařské nařízení apod. (Býval pak zván Reichsabschied nebo Reichsrecess).

V jedné ze sbírek říšských recessů, jejíž dlouhý název začíná: „Neue und vollständigere Sammlung der Reichs-Abschiede, welche von den Zeiten Kayser Conrads des II. bis jetzo auf den Teutschen Reichs-Tägen abgefasst worden...“,⁷ čteme některé z nejstarších recessů.⁸ Hned na prvý pohled vidíme, že se formálně značně liší jeden od druhého. Jednou je to privilegium, jindy dlouhá řada odstavců s paragrafy apod.

Není tedy „reces z české kanceláře“ ani zdaleka analogií k recessům říšským, nýbrž je něčím sui generis už proto, poněvadž „Reichsrecess“ znamenal zákon, nařízení apod. v podobě a úpravě jakékoliv, kdežto český reces byl vázán s pojmem ustálené diplomatické formy.⁹

Jak již bylo řečeno, panovník dával „odpověď“ na požadavky nebo usnesení mu předložená. Ta mohla ovšem pocházeti nejen od sněmů, ale i od městských rad, různých jiných korporací, ba i od jednotlivců. „Odpověď“ byla v české kanceláři stranám původně skutečně předčítána.¹⁰ A proč vůbec vznikla forma „odpovědi“? Postupem celkem logickým. Přišla-li k panovníkovi deputace s určitými požadavky, byla jim obvyčně dána jakási rámcová odpověď, neboť jednotlivé body nemohly býti ihned vyřízeny. Některé měl panovník totiž v úmyslu zamítnouti, jiné ponechat při statu quo, jindy naopak hodlal udělit výsady a privilegia. Proč se rozšířil název

⁷ Frankfurt am Main 1747.

⁸ Nejstarší tu otištěný „Abschied“ (reces) je až z roku 1281 („König Rudolf des I. Reichs-Abschied zu Nürnberg 1281, wodurch er seiner Vorfahren Veräusserungen derer Reichs-Güter vernichtet“). Všeobecně historicky je zajímavý reces, kterým se nařizuje výprava proti husitům r. 1431.

⁹ Jediné, co měly společné, je to, že jich bylo užíváno hlavně v souvislosti se sněmy, ač každý v jiné funkci.

¹⁰ O tom máme celkem četné doklady. Např. ve Sněmech IV, s. 131, kde je poznamenáno: Návrh ústní odpovědi, kterou král Rudolf jménem císaře při uzavření generálního sněmu českého promluvíti měl. Odpověď je tam otištěna a formálně je shodná a těmi, které jsme tu již viděli. Nebo Vilém Slavata ve svých Pamětech (Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty etc. Ed. Josef Jireček, Praha 1866), s. 183: „císař povolal nejvyšší úředníky a skrze nejvyššího pana kanclíře král. českého u přítomnosti své ráčil jim dáti přečísti spis v tato následující slova znějící: Jeho Milost král., pán náš nejmilostivější “. Tedy opět známá odpovědi či recessu.

„reces“ tak, že postupně zatlačoval původní termín „odpověď“? Smyslem se bezpochyby dobře hodil k tomuto účelu, neboť původní význam reces od recedere, tj. odstoupiti, upustiti od původního jednání atd., shodoval se se skutečným významem těchto odpovědí, kde se mnohé body nechávaly při zatímním stavu, nebo se zamítly, jindy měly strany čekat „až do dá-li Pán Bůh JMC šťastného do země navrácení“.¹¹ Recesy nebo odpovědi můžeme pozorovat od prvních dob habsburských (1526). Pokud se mně podařilo najít nejstarší takovou odpověď, pochází z prosince roku 1526 a je psaná latinsky. Začíná: *Sermi Regis nostri responsum ad petita Mti Sue per nuntios et commissarios civitatis Pragensis oblata. Ad primum articulum Mtis Sue responso est...*“ A končí: „*Actum Viennae in consilio die 13. Decembris MDXXVI.*“¹²

Krátké toto responsum vyjadřuje pouhý příslib, nikoliv vyřízení žádosti strany. V daném případě se např. praví mezi ostatními artikuly: „*Ad secundum vero articulum responsum Sue Mtis est, quod ea omnia, que civitati prefate facere tenetur et predecessores sui fecerunt, etiam gratiose et clementer facere et exequi velit.*“

---

¹¹ Termín „reces“ býval velmi hojně užíván, a to s mnohými různými významy. Už *Du Cange* uvádí několikery význam tohoto slova, mj.: „*Recessus – codex deliberationum in dietis, seu conventibus habitarum, ideo sic dictus, quod scribi solet antequam a conventibus recedant proceres congregati. Maxime dicitur de Codice deliberationum in dietis imperialibus habitarum vulgo Recessus imperii.*“ Rovněž *Haber Kern – Wallach (Hilfswörterbuch für Historiker)* má několik významů tohoto slova. *Recessu* bylo užíváno též v právu soukromém při úpravě rodinných poměrů, jako tzv. *recesy dědické, služební apod.* Jak uvádí *Rieger (Říšské dějiny rakouské)* na s. 278, vznikaly za Marie Terezie tzv. *berní recessy*, což byly smlouvy stavů k vydržování stálého vojska. *J. Kalousek zase v Českém státním právu* na s. 162 nazývá odstoupení Lužice v roce 1635 „*recess Lužice*“. Konečně velmi často se setkáváme s *recessy* v hornictví (podle *Ottova slovníku naučného*: „... *Majitelé regálů vybírali mj. platy recessní na uznání zeměpanského výsostného práva.*“). Stručně tedy zrekapitulováno: vedle významu smluv v právu soukromém a vedle jiných četných významů, které tu nepřipadají v úvahu, známe tzv. říšské *recesy*, které znamenají říšská usnesení, zákony. Kdežto v říšském právu měly *recesy* platnost zákonů, byly *recesy* vycházející z české kanceláře pouhými odpověďmi bez zákonné závaznosti.

¹² *NA, ČDK IV D 7a (Staré Město pražské).*

V registrech české kanceláře nejstarší zachovaný zápis takové odpovědi („Kuniglicher Mt. Anntwurt“) zní: „Das Kue. Mt. mit Kriegshandeln stets bis anhero und yetz dazu mit allen wichtigen Landesordnungen verunmusset (!) und beladen ist. Derhalben seine K. Mt. der slessigischen Priwilegia Inhalt und Artigel zuvernemen nicht Zeit noch Weile gehabt. Sunder seine Ku. Mt. will das aufs fuerderlichste verhaben und sich darinne der Zuesage noch gerechtlich verhalten. Actum Stuelweissenburg XV. Novembris. Anno [15]27.“¹³

Jindy je odpověď nazývána přímo „Abschied oder Recess den Geschickten von sechs Stetten...“ a zní: „Kuniglich Maiestat hat Commissarii, wie die suplicanten selbst quet wissen tragen, die privilegien zu ubersehen verordnet, und dieweill dan sollichs der billigkait nach gemas ist, und nit allein in Oberlausitz sundern in anndern Lannden der gleichen commissarii verordnet sein, so lat es Ire Mt. pey der verordneten commissarii handlung peleiben wartennt Irer underzicht.“¹⁴ V obou uvedených příkladech je smysl písemností obdobný: žadatelé mají posečkat, jejich věc bude vyřízena čili prozatímní status quo.

Jaký byl další vývoj těchto „odpovědí“, osvětlí nejlépe příklad z doby rudolfské, pro tyto písemnosti takřka klasické. Zároveň poznáme, co se z nich změnilo a co naopak zůstalo zachováno jako jejich charakteristický rys. Stavové vysílali, jak bývalo zvykem, k nově nastupujícímu panovníkovi své zástupce. Tak k Rudolfovi II. přišli vyslaní z markrabství moravského a císař jim dal tento „reces“:¹⁵ Mimo formální sliby věrnosti, které Moravné panovníkovi vyslovují a které on běže na vědomí, je tu zodpovězeno na tyto body: Rudolf je pohoršen nad sporem stavů s biskupem olomouckým a vyzývá stavy, aby až po jeho příjezdu na Moravu „jednosvorně pokoj dali“. Sjezdy zemské mají se konat jen s vědomím císaře, jak se až dosud dávalo. Pokud jde o „religii“, zatím vše při nařízení děda a otce svého „zuostavovati ráčí“. Dále se stavům nařizuje, aby rozpustili husary a arkebusíry, „kteří jsou na tři měsíce přijali apštolunk“, neboť není právě důvodu k obávám z tureckých nájezdů. Proto už dříve císař nařídil jejich rozpuštění, „čemuž sou už z psaní hejtmanu téhož markrabství od JMC učiněného ... vyrozuměti mohli. A tak ještě vždy JMC stavy milostivě napomenouti ráčí, aby ty husary a arkybusíry ... rozpustili“.

¹³ NA, RG 4, fol. 117.

¹⁴ NA, RG 4, fol. 49.

¹⁵ NA, RG 94, fol. 83–90.

A tuto panovníkovu odpověď vyslaní stavů moravských dostali z české kanceláře písemně.¹⁶ Jediná významná novota po stránce formální oproti „odpovědím“ starším je v datování, které zní: „Decretum per Regem“, kdežto dříve bývalo pouhé: „Actum v kanceláři české“. Už totiž dvacet let před vyjitím této odpovědi, tedy v roce 1556, se poprvé objevuje toto nové datování. Ve svém vývoji se často přeměňuje, tak z „Decretum per Regem“, zní pak „Decretum in consilio“¹⁷ až konečně v ustálené formě „Decretum per imperatoriam Majestatem in consilio Bohemiae“. Od nové datovací formule dostává písemnost i název dekret.¹⁸

Zabýváme-li se pojmem dekret nejprve všeobecně, rozumíme tím především rozhodnutí krále. S názvem se setkáváme vlastně již před rokem 1556. Například už v počátcích vlády Ferdinanda I. je tak nazýváno rozhodnutí ve sporu stavu panského a rytířského o nesení královských insignií při králově korunovaci. Toto rozhodnutí je stylizováno sice také v neosobní formě, ale zakončení mnoho neříká („Salvis nichilominus

¹⁶ *Poměr panovníka k takovým vyhotovením je, možno-li říci, méně těsným než např. k missivům, patentům apod. Kdežto v těchto posledních panovník vystupuje v prvé osobě („Rudolf z božie milosti, My Maximilian z božie milosti... apod.), je v recesech ona 3. osoba výrazem volnějšího vztahu mezi rozkazovatelem a vyhotovitelem. V tom právě můžeme vidět možnost uvolnit tento vztah ještě více až k úplnému obcházení osoby panovníka.*

¹⁷ *Od roku 1557, srv. NA, RG 58.*

¹⁸ *Názvy staré ovšem zůstávají v platnosti. Slovo dekret nutno přesněji vymezit jako dekret z české kanceláře, neboť má mnoho významů a užití. Decretum – edictum, praeceptio uvádí Du Cange, že se užívá již v dobách merovejských. Hojně je názvu dekret užíváno v 18. století, kdy vychází množství nařízení a rozkazů zvaných Hofdekrety (vydané u dvora) a naproti tomu české gubernium vydává tzv. guberniální dekrety. Diplomatický rozbor těchto písemností nemáme, ale můžeme si analogicky utvořit obraz z práce jednající o písemnostech, které vycházely od pruského krále Friedricha II., viz Meissner; Heinrich Otto: Aktenkunde, definuje dekrety jako „Die in dritter Person (stilo relativo) abgefassten Schriftsätze“, na rozdíl od tzv. Kanzleischreiben (lettres en cérémonie) a Handschreiben. Dále viz Siloukal, Karel: Česká kancelář dvorská 1599–1608, Praha 1931, s. 79, uvádí, že se Decretum místo Actum objevuje poprvé v roce 1565. Nalezla jsem však toto datování již v zápise z července 1556 (NA, RG 58, fol. 39v) a již dne 17. srpna téhož roku je celá písemnost v záhlaví registračního zápisu označena jako dekret („Decret dem Johanem organisten zu Sand Steffan“, končí „Decretum per Regem den XVII augusti, anno etc. LVI“; NA, RG 58, fol. 42).*

iribus utriusque partis circa insigniorum seu clenodiorum regalium gestationem, quae partium jura per hoc regale decretum illaesa et illibata permanere Maiestas Regia decernit, declarat et pronunciat“).¹⁹

Zdá se, že takovéto dekrety nebyly vyhotovovány v kancelářské formě, aby se dávaly stranám, jako to bylo později, že však šlo o královská rozhodnutí či rozkaz, který byl veřejně vyhlášen, např. na zemském sněmu.

Těžší je zjistit, proč se v roce 1556 začínají tímto dekretováním ukončovat písemnosti, pro které se dříve používala formule „Actum v kanceláři české“. Přibírá se tedy panovníkova autorita, prohlašuje se i v konečném datování jasně, že věc byla rozhodnuta králem. Obojí zakončení však zůstává ještě dlouho v platnosti, i když nakonec převáží decretum. Shora uvedený příklad moravských stavů může při řešení této otázky pomoci. Kromě již známých odpovědí vycházely z české kanceláře tzv. „vejpovědi“. Po vnější diplomatické stránce se od sebe nelišily. Zatímco při odpovědi se věc obvyklejše ponechávala při stávajícím stavu, u vejpovědi se o něčem skutečně rozhodovalo. Uveďme příklad jedné z vejpovědí, kterých vycházelo poměrně málo: „Vejpověď mezi purgmistrem a konšely města Opavy a ševci německými a českými odtudž, z strany stolů v nově zaražených“.²⁰ Císař s radami bedlivě uvážil stížnost a „o tom JMC vypovídati ráčí“. Je jasné, že se tu spojuje forma odpovědi (recesu, tj. zůstavení při statu quo) a výpovědi (rozhodnutí). Nové datování tak má být výrazem královského rozhodnutí (decretum). Jeho užívání však není důsledné, v řadě případů, kde bychom čekali použití formule decretum, končí písemnosti Actum²¹ a naopak – písemnost, která je recesem, je ukončena formulí Decretum, která se opakuje i v záhlaví register.²² Vývoj v 60. letech vůbec směřuje k tomu, že reces a dekret se začínají ztotožňovat a oba názvy se užívají zcela libovolně.²³ Později však přece začíná rozlišování, ač není důsledně prováděno. Pojem recesu byl spojen většinou se soudní

¹⁹ Sněmy I, s. 235.

²⁰ NA, RG 65, fol. 5v.

²¹ Např. NA, RG 65, fol. 279v: „Actum v Augšpurce v kanceláři české JMC v pondělí po neděli Jubilate, léta etc. 66“.

²² NA, RG 65, fol. 300v: „Decretum per Imperatoriam Majestatem v kanceláři JMC v úterý den sv. Alžběty léta 66“.

²³ K potvrzení této teze je možné nalézt řadu příkladů, zde uvádím např. dva případy z roku 1566, kdy jsou naprosto volně oba termíny používány – NA, RG 65, fol. 290, 292v, 297.

agendou, neboť ta často vyžadovala podrobnějšího vyšetření.²⁴ Nebylo to tedy odlišení formy, ale obsahu. Nejlepší obraz o tomto vývoji si utvoříme, probíráme-li registra z konce 16. století a z počátku století 17. Tam jsou všechny dekry už formálně stejné, což se týká hlavně datovací formule, která zní vesměs v ustálené formě „Decretum per Imperatoriam Majestatem in consilio Bohemico“. V záhlaví pak je v té době zvykem označovat obsah písemností jako např. „Komisí“, „Prokurator“, „Revizí“ atd. Mimo jiné ovšem často „Reces“, kteréžto označení se vyskytuje u písemností, které vyjadřují nejčastěji buď ponechání sporu při začatém právu nebo ponechání v platnosti rozsudku. Je potom tedy dekret pojem nadřazený pojmu reces, který je vlastně něco jako speciální soudní dekret.

Diplomatický rozbor dekretů a postup při jejich vyhotovování

Při určování vnitřních znalců dekretu je nejlépe vzít za příklad takový dekret, jehož forma je již ustálena. Proto se hodí dekret z doby rudolfínské. Jeden z mnoha např. zní:

„Jeho Milost císařská, uherský a český etc. král etc. příležitosti suplikací Magdaleny Poláckové a Anny Pretšnejdrové, měštek na Hradčanech, pro vyrozumění stížnosti jejich, jako by se jim na domích jejich skrze nějakou zed' obořenou od domu nábožné Barbory Berbištorfové a slovut. Gottfrýda z Berbištorfu, syna jejího, veliká škoda, že do konce se všemi svršky a nábytky k skáze přišly, státi měla, slovutným a učenému Václavovi z Flisnbachu obojích práv doktora, radě své nad počty a hofrychtýři král. čes., mistru Martinovi Gambarýnovi a mistru Antonínovi Brokovi, za komisaře je nařizujíc, odesílati a jim poroučeti ráčí, aby se jistý den neprodlévaje snesli, na to místo vyšli, to vše očitě spatřili, a své dobré zdání co by sirotku těm chudým ženám a za tu škodu od týchž nahoře jmenovaných osob, jichž příčinou se to stalo, učiněno a dáno býti mělo, do kanceláře české v spisu podání učinili. Na tom oni etc. Decretum etc. 19. Februarii 1600.“²⁵

Je to ukázka dekretu, jímž se ustanovuje komise, která má smírnou cestou urovnati spor dvou stran.

²⁴ *Omezení recesu na věci soudní není zcela důsledné a i záležitosti nesoudní povahy jsou někdy takto vyřizovány. Rozhodující se právě vyjádření toho, že věc se ponechává při dosavadním stavu.*

²⁵ *NA, RG 108, fol. 2.*

Nyní k jednotlivým částem:

1.

Hned formule úvodní našeho příkladu, t. j. jmenování vydavatele ve třetí osobě, je pro dekrety charakteristická. Zvláště ve starší době se ve své podobě takřka nemění. Později sice připouští některé obměny, charakter neosobní však trvá.

Některé jiné úvody znějí např.:

„Jakož je na Jeho Milost, římského císaře a uherského, českého krále, pána našeho nejmilostivějšího, vznešeno.²⁶

„Jakož je od mnoha let Jeho Mti..., římskému císaři a uherskému, českému králi etc., pánu našemu nejmilostivějšímu, Řehoř nožíř ... suplikuje ...“²⁷

„Co opět na Jeho Milost římského etc. císaře etc. Havel Kalina, kráječ sukna, vznášá a za další milostivé opatření prosí, tomu z příležitosti suplikací Pražané Nov. Města Pražského, šířeji vyrozumějí ...“²⁸

„V jaké své důležité potřebě k Jeho Mti. císař. Kateřina Doubková se utíká a v tom za milostivé opatření prosí...“²⁹

„Jeho Mt. tejna činiti neráčí klášteru sv. Anežky ...“³⁰

Celkem řídké jsou ty případy, kdy se nejprve uvede předmět a až potom vydavatel. Např.: „Na ponížené ... od Jana Kundráta Stengle již dávného času a ještě před zavřením sněmu generálního vyhledávání ráčí Jeho Mt. císař, opatrným purkmistru a konšelům Menšího Města Pražského milostivě poroučeti...“³¹

V dekretch psaných německy čteme nejobvykleji tento úvod: „Die römisch kaiserliche auch zu Hungarn und Behaimb khunigliche Mt. ... geben

²⁶ NA, SM B 94/92.

²⁷ NA, SM G 89/1.

²⁸ NA, RG 108, fol. 30.

²⁹ Tamtéž, fol. 9.

³⁰ NA, SM K 165/1.

³¹ AHMP, rkp. 567, fol. 140v.

... diesen gnedigen Bescheid.“³² Nebo: „Von der röm. kais. Mt. unserm gnedig. Herrn wird bevohlen...“apod. V latinských dekretch, které se vyskytují celkem zřídka a jsou určeny ponejvíce cizincům, bývá začátek: „Sacra Caesarea et Regia Majestat ...intellexit“³³

2.

Vlastní text dekretů bývá stručný, strohý, ba jsou četné příklady, kdy je stylizace velmi příkrá. To vyplývá ovšem z povahy příslušného kusu. Např. dlužník je plísněn, že věřiteli ještě nezaplatil, proto se mu praví: „aby bez jalových výmluv a ouskoků“³⁴ svou povinnost splnil. Slovo „přísně“ skutečně v dekretch často čteme („nemajíc na tom žádného zalíbení JMC přísně poroučeti ráčí“).³⁵ Podobně jsou hojně různé zmínky o trestání: „Jeho Mt. cí. ještě jednou a pod skutečným trestáním skrz jistý dekret aneb recess poroučí“.³⁶ Byli to hlavně neodbytní suplikanti, kteří českou kancelář žádostmi přímo zaplavovali a proti nimž se muselo přísně postupovati. Těm pak kancelář dávala nepokrytě najevo: „a protož aby se v té příčině spokojil a daremně nezaneprazdňoval“ a dodává se, „ač se něčeho horšího uvarovati chce“³⁷. Časté suplikování (i pak, když i českou kancelář bylo rozhodnuto ve věci s konečnou platností), nazýváno je „nezbedným“. Tak např. Chodové posílali do české kanceláře hojně stížnosti na svou vrchnost. Tu se jim odpovídá „aby více Jeho Mt. cí. nenabíhali, neboť zbytečně a svévolně nabíhají“³⁸

Že dekreta obřadnou zdvořilostí nevynikaly, bylo patrně všeobecně známo, neboť na jedné došlé suplice, kam se psalo vyřízení, resp. kam sekretář nebo jiná z vedoucích osob v kanceláři poznamenával jakousi směrnicí, podle níž koncipista sestavil koncept, tam je psáno výmluvně: „fiat šetrný dekret panu hejtmanu Starého Města Pražského“³⁹

Jindy naopak se nezakrývá, s jakou benevolencí je vůči straně postupováno: „Jeho Mt. cí. slušnú příčinu jmíti ráčil, jej pro příklad jiným, aby

³² NA, SM K 92/1.

³³ NA, RG 108.

³⁴ NA, SM R 9/4.

³⁵ NA, SM N 30/4.

³⁶ NA, Mor. 5/3.

³⁷ NA, RG 108, fol. 11v.

³⁸ NA, RG 65, fol. 21.

³⁹ NA, SM P 124/1, II. sv.

se téhož nedopouštěli, náležitě ztrestati dáti, poručiti, však na ten čas se mu obzvláštní milostí promíjí...⁴⁰ Jsou ovšem i jiné obraty a úsloví, které v dekretch často čteme, ne ovšem již tak ostré stylisace. Např. v těch případech, kdy se nařizuje komise, tedy komisařům, jindy purkmistru a konšelům pražským apod., „se poroučí, aby strany před sebe sročili, spravedlivě je rozsoudili a o tom do kanceláře české v spisu podání učinili“. Pro recesy, tj. speciální dekrety soudní povahy jsou rovněž určité stereotypní fráze. Např. nejčastěji obrat: „spor se při pořadu práva začatého zuostavovati ráčí“. V německých recesech obdobný termín je: „Die rom. kho. Mt. etc. lassen disen Sachen bey den vorigen Bewelchen“.⁴¹

Když se žádost strany odkládá, činí se to obyčejně s poznámkou „až do dá-li Pán Buoh šťastného Jeho Mti. císa. na hrad Pražský příjezdu...“, „bis zur kho. Mt. gluglich Ankunfft in Behaim“ apod. Rovněž věta ukončující text a odpovídající v podstatě sankční formulí listin, bývá koncipována stereotypně: „Na tom se jistá a milostivá vůle Jeho Mti. císa. naplní,⁴² A tím se týž Irinberger spraviti moci bude.“⁴³ Nejčastěji však zní: „Jináče nečinice“.

3.

Zvláštní pozornost nutno věnovati formulí datovací, pro dekrety tak charakteristické.

Bylo již vyloženo, že se vedle původního „Actum“, objevuje od roku 1556 nově „Decretum“, že však „Actum“ nemizí, nýbrž že se užívá obého zcela promiscue. „Decretum“ pak přece na počátku 17. stol. zvítězilo. V datování dekretů je ještě to zajímavé, že při obratu „Actum“ je další text formule český, a proto i den je určen podle starého českého způsobu, tj. datování podle svátků svatých nebo nedělí, nikoliv průběžné počítání dní v měsíci. Např. „Actum na hradě Pražském v kanceláři české v pondělí po neděli, jenž slove Jubilate (13. dubna), léta etc. [15]98,⁴⁴ „Actum na hradě Pražském ve čtvrtek po sv. Maří Magdaleně (23. července) etc. [15]87.“⁴⁵ Výjimky bývají v těchto případech řídké. Při datovací formulí začínající „Decretum...“ je užíváno latiny, proto i datování je podle dní v měsíci,

⁴⁰ NA, RG 108, fol. 55.

⁴¹ NA, RG 50, passim.

⁴² NA, SM H 153/5.

⁴³ NA, RG 108, fol. 65v.

⁴⁴ NA, Mor. 5/3.

⁴⁵ NA, SM K 165/1.

např. „Decretum per Imperatoriam Majestatem XIII die Septembris, anno etc. LXXXV.⁴⁶ „Výjimka od tohoto pravidla se nikdy neobjeví.

Z ostatních částic v datovací formuli byla již zmínka o klausuli „in consilio“. K tomu jen dodávám, že od roku 1577 přistupuje ještě bližší určení: „in consilio Bohemico“.

Při popisu vnějších znaků dekretu je nutné se seznámiti postupně se všemi formami, ve kterých se písemnost objevuje, než je expedována, z kanceláře. O průběhu kancelářské práce od prvního popudu až k expedování spisu, anebo od podání supliky (případně ústní žádosti neb intervence) až k čistopisu, a rovněž o práci jednotlivých úředníků, o tom všem jsme názorně zpraveni v často citované knize Stloukalově o české kanceláři. Zde se proto omezím jen na nezákladnější fakta se zvláštním zřením k dekretům. Začneme prvním stupněm v postupu vyřizování, tj. manipulací s došlou suplikou. Na jejím rubu totiž dekret fakticky vznikl. Tam se psalo vyřízení, i když někdy pouhým slovem „fiat“. Jindy je ovšem uvedeno vymezení přesnější, např. „fiat obnovení předešlého D(ekretu) s doložením, pokud by toho neučinil, že JMC ráčí tu věc jinačejším způsobem dáti opatřiti,⁴⁷ „fiat d[ekret] Loreckýmu, aby podal resoluci a s věcí nehýbal, fiat hned,⁴⁸ „fiat recess: že JMt. ráčí jeho z toho města milostivě propouštěti na takový způsob, aby (pro velikost skutku, kterého se dopustil) za osm let pořád v Uhrách ve Vostřihomi proti nepříteli Turku sloužil.“⁴⁹ Na suplice přicházejí ještě jiné poznámky, ale o nich až v jiné souvislosti. Tu ještě připomenu zajímavou poznámku o expedování spisu, tj. odpovědi na došlou supliku. Obvyčně zní: „Ex cancellaria Bohemica (a datum).“ Z intervalu, který je mezi datem presentata a expedice, můžem posoudit, jak rychle česká kancelář pracovala. Celkem lze říci, že úřadovala rychle,⁵⁰ i když mnohé stížnosti, o kterých bude později řeč, vyznívají v pravý opak.

⁴⁶ NA, SM K 92/1.

⁴⁷ NA, SM W 43/17.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ NA, SM C 117/1.

⁵⁰ Např. RG 65, fol. 60: „Purkmistru a konšelům staroměstským se nařizuje, poněvadž jistá osoba se „této noci roznemohla“ a její statek „nepopsaný jest“, mají to zaříditi, aby strany nebyly zkráceny. A množství jiných příkladů, kdy se např. suplika týž den kdy došla, postupuje do apelací, do komory apod. k vyjádření“.

Tedy již ze suplik do kanceláře přicházejících můžeme se dovědět nejednu zajímavost. Bohužel zachovaly se nám velmi rozptýleně.⁵¹ Vhodným doplňkem tohoto nedostatku jsou některé manipulační knihy české kanceláře, pokud se dochovaly.

Jsou to jednak exhibitní protokoly s ne dosti přesným názvem původním, který zní , „protokoly suplik“. Byla do nich totiž zapisována všechna došlá pošta.⁵² Zápisy jsou velmi stručné, takže nám o vyřízení nic neříkají,⁵³ spíše jsou zajímavé proto, že z nich lze rekonstruovat počet došlých spisů denně. Výkyvy v tom směru byly velké, průměrně však 15 kusů denně.

Více než tyto protokoly říkají repertoria suplik,⁵⁴ neboť se do nich zapisovalo již i stručné vyřízení spisu. Např. „Spl. převora Sto. Jánského na Skále, fiat mu recess, že to pro zlej příklad bejti nemůže. Bur[ěš].“ „21. Jan. Rotschlog o Mandalenu Hejnicovou, fiat recess, ut rotschlog, Bur[ěš]“ apod.

Podle vyřízení, poznamenaného obvykle na rubu supliky, sestavil koncipista koncept. Ten býval obvykle psán na půlarch (jen při delším textu použito archu), a to podél delší strany. Charakteristickým znakem, podle něhož koncept na první pohled poznáme, je, že byl psán jen v jedné polovině archu.⁵⁵ V době, kterou jsme si vzali za základ diplomatického rozboru, byla konceptům věnována poměrně velká péče, jistě větší, než např. v době pobělohorské. Postup práce na konceptech byl asi takový: Když jej koncipista napsal, byl koncept opraven buď nějakým starším, zkuše-

⁵¹ *Zejména NA, fond Stará manipulace, passim.*

⁵² *Protokoly jsou podlouhlé, úzké knížečky, kam pod denní datum se zapisovalo vše, co do české kanceláře došlo, věci české i německé společně.*

⁵³ *Zápis byl velmi stručný, např. „Spl. Tychonis Brahen selig. hinderlassen Erben“ (25. červen 1605, č. 5). Tyto protokoly vedl nejspíše podrizený úředník, jak lze soudit už z toho, že např. uvádí: „Peket zapečetěný“. Nebyl tedy kompetentní jej otvírat, pouze poznamenat, že došel. Tím zajímavější je, že určité úseky právě tohoto protokolu jsou psány rukou sekretáře Jana Mencla, jindy dokonce poznáváme zcela bezpečně i ruku samého nejvyššího kancléře Lobkovice (např. psal došlou poštu 29. a 30. ledna 1603 a 22.–26. září 1603. Jde tedy o počáteční léta jeho úřadování, a při jeho známé horlivosti, si lehce vysvětlíme, že se ujímal i této práce.*

⁵⁴ *Repertoria bývala na rozdíl od protokolů formátu kvartového a vedena zvláště pro českou a německou expedici.*

⁵⁵ *Psáno je (z diplomatického hlediska) na stranu levou. Papíru bylo používáno hrubšího než na čistopisy, takže některý kus velmi zežloutl.*

nějším koncipistou,⁵⁶ nebo sekretářem, anebo místokancléřem. Po úpravě a schválení, koncept byl odevzdán ingrosátorovi, aby jej přepsal načisto. Na důkaz toho, že tak učinil, připsal ingrosátor na koncept parafu, která bývala v podobě velkého písmene, často nerozluštitelná. Někdy se vyskytly na konceptu dvě parafy, a to buď pod sebou nebo tak, že jedna z nich je na rubu. Tato druhá parafa se jeví jako písmena: „app“, což by mohlo být zkrácené „approbatur“. Skutečnost, že písmo této parafy připomíná ruku Lobkovicovu, svědčilo by pro to, že by to mohla být poznámka o schválení konceptu.

Dekrety, které měly být poslány několika stranám a měly celkem totéž znění, nebyly samozřejmě koncipovány znovu, nýbrž pod textem, obyčejně v pravé dolní části byla poznámka: „mutatis mutandis“, „v táž slova mutatis mutandis o starší a jiné mistry pořádku krejčovského všech tří měst pražských“,⁵⁷ „in simili Janovi Sekerkovi, idem Mikulášovi Vavřincovi, idem Vilémovi Byknarovi“⁵⁸ apod. Ještě jiné poznámky bychom na konceptech našli, jako např. „Napsati to hned“, „zase přepsati“, „Dvakrát psáno jest“, „Describatur in duplo“ apod.⁵⁹

Třeba upozornit ještě na jednu velmi častou a důležitou poznámku, která zejména na recesech je tak obvyklá. Je to zmínka o tom, že koncept byl vyhotoven podle předběžného zdání (dobrozdání) z apelačního soudu. Tato poznámka je psána nad parafou (ve volné polovině konceptu) a zní obvykle: „na dobré zdání pánů radd nad apelacíma“, „na rotschlog z apelací“ apod.

Byla-li věc, která se měla koncipovat složitější, ujal se toho obyčejně sám sekretář. Ale ani pak podrobný koncept sám nepsal, nýbrž jen návrh vyřízení, ovšem podrobnější, než byly ony na rubu suplik, takže koncipista je mohl v plné znění bezpečně rozvést.

---

⁵⁶ *Tyto korektury hojně prováděl „starý služebník“ české kanceláře Doupovec, zkušený dlouholetý koncipista. Poznáme totiž velmi snadno jeho těžkou ruku. Bližší zprávy o něm, jakož i o ostatních tu zmíněných úřednících, podává Stloukal ve své knize o české kanceláři.*

⁵⁷ NA, SM K 165/1.

⁵⁸ NA, SM B 94/133.

⁵⁹ *Ojedinele se vyskytne poznámka o taxe. Např. na konceptu ze dne 23. září 1603 (NA, SM L 32/14) je připsáno dole v pravém rohu: „taksu 2 fl.“. Platila tedy strana za vyhotovení podobného dekretu dva zlaté? Možná, že to bylo někdy důvodem, proč někdy čteme poznámku „Nevyzdvihl jej“.*

Tam se někdy setkáváme s drobným, ale velmi vypsaným rukopisem sekretáře Jana Millnera,⁶⁰ později s rukou jeho nástupce Jana Mencla.

Opravy v konceptech, činěné jinou rukou, bývají někdy zajímavé. Byl to, jak řečeno, sekretář nebo starší koncipista, který opravy prováděl. Často se stávalo, že koncipista úmyslně vynechal vlastní jména v textu, jichž patrně přesně neznal, což při tehdejších četných přídomcích jistě nebylo tak snadné. Ta byla pak doplněna alia manu.⁶¹ Nejhojnější jsou opravy dat, neboť spis se někdy neexpedoval v den, kdy se předpokládalo, proto datum muselo být změněno.

Krácení přichází v konceptech jen při nejběžnějších obrazech. Tak při krácení titulu panovníkově: „JMC uh. čes. král etc. p. n. n.“ znamená: „Jeho Milost císařská uherský, český král ... pán náš nejmilostivější ...“ V německých testech: „Die römisch kaiserliche Majestät...“ Jinak se krácení větší měrou neuplatňuje.

Opravený koncept dekretu byl přepsán ingrosátorem, a tak vznikl čistopis neboli originál. Na rozdíl od konceptu byl psán po celé ploše listu. Písmo bylo velmi úhledné, dobře čitelné, v němž se individualita písaře nemohla uplatnit v takové míře jako v konceptech. První řádka textu bývala zpravidla psána většími typy. Často se stávalo, že se do čistopisu vloudila chyba, nebo že dodatečně byly změněny dispozice, takže čistopis musel být přepsán.⁶²

⁶⁰ *O zajímavé osobnosti Millnerově píše Stloukal v monografii Česká kancelář dvorská, ale i v dalších pracích. Jan Millner z Milhausu byl hlavním spolupracovníkem místokanceláře Želinského a pak instruktorem nového nejvyššího kanceláře Lobkovic. Za změny režimu však dlouho v české kanceláři nesetřval, neboť byl českým bremem. Srv. též Dostálová, Magda: Jan Myllner z Milhausu, úředník rudolfínské doby. In: Celostátní studentská vědecká konference Historie 97, Brno 1998, s. 105–141.*

⁶¹ *Jednou kupodivu je vynechán i přídomek jednoho z koncipistů české kanceláře, který je dekretem ustanoven za komisaře (NA, SM D 33/14). Jde o Vojtěcha Václava Posthumovského. Koncipista vynechal místo pro přídomek „z Tyberinu“, který, jsa jistě v běžné řeči neužívaný, nebyl všeobecně znám. Podivnější již bylo, když bylo vynecháno jindy i křestní jméno jednoho z koncipistů (NA, SM D 33/14).*

⁶² *Např. do komise měl být jmenován dodatečně ještě jeden člen. Na čistopise již zpečetěném a připraveném k expedici, bylo pod adresou poznamenáno: „Přidati tuto za komisaře pana Prekle“. Tím byla ovšem funkce právě napsaného čistopisu ukončena., NA, SM P 124/126. Někdy se nám tímto způsobem v registratuře české kanceláře zachovaly 2–3 zrušené originály.*

Při dolním okraji té stránky, kde končil text, býval drobným písmem napsán stručný regest, který pak byl před expedováním odstříhnut. O jeho existenci víme vlastně právě z oněch zrušených čistopisů, které nebyly expedovány a kde se tento regest zachoval.⁶³

Znakem hotové písemnosti, připravené k expedici, byly podpisy. Již v prvé kapitole bylo dostatečně poukázáno na to, že dekret, jakožto věc více méně kanceláře samotné, nesl jako pověření podpis nejvyššího kancléře, který v těchto případech byl analogií k podpisu panovníkově na písemnostech jiných. Při dolejší okraji listu byl podpis sekretářův, kterým se potvrzovala správnost vyhotovení. Výše pak byly podpisy místokancléře a kancléře.⁶⁴

Je zajímavé, že to byly právě jen dekreta, kde se nejvyšší kancléřové (jmenovitě Zdeněk z Lobkovic, o kterém máme nesčetné doklady), podpisovali v řeči textu dekretu, tedy v dekretěch psaných česky podpis byl český atd. V ostatních písemnostech je znění jejich podpisu latinské. Vysvětlíme to tím, že v nich byl podpis přímo spojen s kancelářskou poznámkou: „Ad mandatum sacrae caesareae Mtis proprium“, proto i formule jména nejvyššího kancléře bývala latinská.⁶⁵

Vedle podpisů byly to pečeti, které písemnost z kanceláře vyšlou pověřovaly. Na dekretěch se vyskytují nejčastěji tzv. sekreta. Ty, i když měly také funkci průkaznou, tj. důkazu, že jde o pravou písemnost vydanou českou kanceláří, sloužily zejména k uzávěru dekretu. Máme sice nejednu zmínku hlavně ze starší doby, o pečetech velkých přitíštěných (obvykle pod papírovým krytem), ale nejsou nikterak pravidelné. Tyto pečeti byly připojovány patrně k dekretům majícím větší důležitost. Např. na dekretu (z r. 1594), který byl dán administrátoru a konsistoři pod obojí s příkazem,

---

⁶³ *Je zajímavé, že je tento regest vždy německý, i když je na českém dekretu. U jiných písemností, které podepisoval panovník, byl tento regest pořizován k jeho informaci. Zda se do dekretů vloudil analogicky, těžko rozhodnouti, neboť tady vskutku nemá žádnou funkci, neboť nejvyšší kancléř jistě všechno pročetl, co mu bylo předloženo k podpisu, vždyť tak často vlastnoručně text čistopisu opravoval.*

⁶⁴ *Na zrušených čistopisech bývají všechny tři podpisy spirálovitým přeškrtnutím zrušeny.*

⁶⁵ *V dekretěch vyšlých z německé expedice jsou podpisy v německém znění: Sdenko Adalbert Poppl (von Lobkowitz), Hainrich von Pisnitz atd.*

jak se máji chovat v otázkách náboženských, je přitížena pečeť.⁶⁶ Nebo jindy moravští stavové císaři připomínají: „Jakož ste VCMti na poníženú prosbu naši ... k tomu milostivě povoliti a to dekretem a pečetí VCMti nám ... potvrditi a ubezpečiti ráčil ...“⁶⁷

Konečně zbývá zmínit se několika slovy o adrese, dnes neodmyslitelné části těch písemností, která jsou určeny druhé osobě. U dekretů však pozorujeme zvláštní zjev: některá kusy, ač byly zcela určitě vypraveny z kanceláře, adresy nemají. Lze to vysvětliti takto: Dekrety byly původně stranám v kanceláři čteny. I když později určitě to už nebylo dodržováno, již proto ne, že jich denně vycházelo příliš mnoho, přece i potom si strany chodily (pokud jim to bylo možné), pro hotové písemnosti do kanceláře osobně, v tom případě adresy nebyly již nezbytností.⁶⁸ Přichází-li adresa přece na dekretu, bývá podobná jako u missivů na zadní straně. (Po složení archu na přední části složky). Adresa zněla např.: „Jaroslavovi Semechovskému z Semechova k dodání“.⁶⁹ Byl-li určen dekret pro více osob, hlavně při komisích, bylo to na adrese vyjádřeno: „Panu Janovi Khaufferovi, panu Václavovi z Finsbachu, Jeho Mt. cí. raddám nad appellacíma, na hradě Pražském, společně neb rozdílne k dodání“.⁷⁰

Důležitou částí kancelářské manipulace bylo registrování, věc to pro budoucnost vlastně nejdůležitější, neboť podle toho, do jaké míry bylo

---

⁶⁶ *Datováno v Řezně 23. 6. 1594, Sněmy VIII, s. 570.*

⁶⁷ *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Díl III. Ed. František Kameníček, Brno.*

⁶⁸ *Že většina suplikantů mohla se dostavit do kanceláře, je jisté, neboť nesmíme zapomínat, že to byli z velké části pražští měšťané, kteří se na kancelář obraceli. Nehledě k tomu, že výslovně byli zváni nebo jim dokonce poroučeno, aby se do kanceláře dostavili, hlavně při soudních jednáních. O osobním převzetí se dochovaly některé doklady.*

⁶⁹ *NA, SM S 349/2.*

⁷⁰ *NA, SM K 129/2.*

registrování pečlivé, můžeme dnes kancelářskou agendu poznat.⁷¹ Čistopisy byly expedovány, koncepty sice zůstávaly v registratuře uloženy, ale mohly se spíše ztratit nežli pevně vázaná registra. Koncept, který měl být uložen v registratuře, musel být opatřen registračními poznámkami. Tu práci prováděl registrátor se svými písaři.

První pro přehlednost nutné opatření bylo číslování konceptů. Dálo se průběžně v měsících, takže každý nový měsíc začínal opět číslem 1.⁷² Toto číslo bylo psáno v pravém rohu nahoře. Najdeme však koncepty, na nichž marně číslo hledáme. Tu si musíme uvědomit toto: v registratuře byly zařazeny často také zrušené čistopisy, které koncept v jeho funkci registraturní nahrazovaly. Takový zrušený čistopis obdržel pak všechny registrační poznámky, kdežto původní koncept byl více méně bezcenný. Nebyl však přesto ničen, ale uložen zároveň s ostatními kusy do registratury. Lehko se ovšem mohlo stát, že se někdy „zatoulal“, takže jej nyní nalzáme samostatně a ovšem bez čísla. Zachoval-li se koncept i zrušený čistopis, bývá na jednom z nich místo kancelářských poznámek připsáno: „Idem“, „Jest dobře“, „Idem ist recht“ apod. Jindy naopak: „Zjinačeno“, „Nevyšlo“, „Nevyšel tento dekret“ apod.

Registrační číslo bylo přepisováno do register, ale tento zvyk je poměrně mladý, objevuje se až v druhé polovině 16. století.⁷³

⁷¹ Stloukal, Karel: *Česká kancelář dvorská*, s. 85–86, praví, že registra nepodávají úplný obraz kancelářské agendy, neboť do nich nebylo všechno zapisováno. Přesnější obraz prý dávají expediční protokoly, které byly psány hned, kdežto registra až po čase. Proto v nich jsou tak četná vynechaná místa. U misivů registrována prý byla pouhá třetina (s. 86 a 91). Dokladem mu je srovnání počtu konceptů a zapsaných kusů v registrech. Zdeněk Kristen věnoval této otázce zvláštní studii, viz Kristen, Zdeněk: *K otázce register a registrování listů poselcích v české kanceláři na počátku XVII. století*. Časopis archivní školy IX–X, 1931–1932, kde zaujímá stanovisko opačné a dokládá příklady, že byly registrovány nebo alespoň měly být všechny písemnosti z české kanceláře vyšlé. U dekretů ani registra ani koncepty nezachovaly se v takovém počtu, aby se daly v této otázce činit bezpečné závěry.

⁷² Vyskytly se však výjimky, že totiž číslování bylo průběžné v průběhu celého roku. Jinak bychom si nemohli vysvětlit tak vysoké číslo (např. 840 v roce 1584 a podobně vysoká čísla i v roce 1586, viz NA, SM T 106/1).

⁷³ Ale ani pak není toto číslování zápisů důsledné, čas od času se vynechává, např. NA, RG 108 (pro rok 1602).

Pod číslem bývalo psáno záhlaví, pod nímž byl koncept v registrech zapsán. Mívá různou podobu a rozsah. Někdy je to pouhé jméno příjemce,⁷⁴ jindy jakýsi velmi stručný regist. ⁷⁵ Nejběžnější typ těchto záhlaví je: označení, o jaký druh dekretu jde, a jméno, komu je určen. Např. „Komisi Kateřina Pardubské a Doroty Fišerové“,⁷⁶ „Prokurátor Marii Manriquez“,⁷⁷ „Spokojení Anny Číhanové“,⁷⁸ „Recess z strany provozování myslivostí“. ⁷⁹ Táž ruka, která psala všechny tyto poznámky, napsala pod textem konceptu výrazně datum. To bylo pořizováno pro přehlednost a rychlou orientaci, potřebnou hlavně u těch kusů, kde bylo datování uvedeno podle svátků svatých.

Takto opravený koncept byl zapsán do register. O tom, zda byle registrováno podle konceptu nebo originálu, bylo již hodně psáno, a byly o tom vysloveny názory navzájem si odporující.⁸⁰ Dnes však, myslím, je už docela jasné, že to byly vskutku koncepty, podle nichž se registrovalo. Uvedu jen několik údajů, které jsem shledala a které tuto věc dotvrzují. Ve svazku register RG 106 je omylem zapsán tentýž dekret dvakrát, u druhého zápisu byla připojena poznámka: „in Martii 34 jest tato kopie v táž slovy napsána v počtu 34.“ Zajímavé tu je slovo „kopie“, kterého se tehdy totiž užívalo pro označení konceptu.

Jindy se setkáváme s koncepty, v nichž je hojně škrtnuto, po straně vpisovány různé vsuvky apod. Je tedy lehce pochopitelné, že se v této spleti písař register někdy nevyznal a sestavil větu chybně. Pak ovšem musel v registrech upravovat slovosled nadepisováním malých číslic nad text. To vidíme celkem často. Není pochyby o tom, že kdyby byl býval opisoval

⁷⁴ NA, RG 108, fol. 9 („Kateřina Doubková“); fol. 4 („Jan Kapoun“).

⁷⁵ NA, RG 94 (pro léta 1576–1577) často jsou obšírné nadpisy, např.: „Dán jest recess Kateřině z Lobkovic, aby na místě svém k ouřadu soudu komorního k těm rozepřím, kteréž s Příbramskými činiti měla, poručníka zmocniti, neb registry zapsati mohla.“

⁷⁶ NA, RG 108, fol. 1.

⁷⁷ NA, RG 108, fol. 1.

⁷⁸ NA, RG 108, fol. 7.

⁷⁹ NA, SM B 94/133.

⁸⁰ Letošník, Václav: *Registra otevřených listů*, s. 60: „Rovněž se nelze určitě vyjadřovati o tom, zda bylo registrováno podle konceptů či podle originálů, resp. kopií. Obvyklý způsob v kancelářích jiných byl, že se registrace děla většinou nebo vesměs podle konceptů.“

z čistopisu, nebylo by se mu to mohlo stát. Nejspolehlivějším konečně potvrzením této otázky je, že se originálu při registrování nemohlo použít, poněvadž se registrovalo v určitém časovém odstupu, kdežto originál byl ihned po vyhotovení expedován. Tento časový interval býval někdy dost značný. Těžko si to vysvětlujeme, neboť česká kancelář v době, o které tu mluvíme, jeví se jako úřad, kde pořádek a rychlé úřadování bylo domovem. A pečlivá registrace náležela jistě k první podmínce hladkého chodu kancelářské agendy. Bývá to obvykle náhodné přepsání písaře v datu,⁸¹ které usvědčuje českou kancelář z toho, s jakým zpožděním prováděla registrování. Někdy je to odstup 2 let, jindy 4 léta, jednou dokonce i 10 let.⁸² Pokud jde o celkovou úpravu register, nutno říci, že se zápisy daly pečlivým písmem, podobným tomu, které jsme viděli na čistopisech. Mezery mezi jednotlivými zápisy bývaly přiměřené a záhlaví (nadpisy) psány velkým, často ozdobným písmem, takže přehlednost tím byla zvýšena. Zapisováno bylo v plném znění, a zkracovány jen nejběžnější tituly a fráze, asi v té míře jako na konceptech.

Podoba, v jaké se registra zachovala, není ovšem původní. Dnes jsou to silné knihy v důkladné vazbě, časté mezery uvnitř svazku však svědčí o tom, že byly dodatečně, a ovšem někdy chybně svázaný původní volné složky.

Zápisy se daly samozřejmě chronologicky, a chronologie je více méně dobře zachována. Mělo-li několik kusů totéž datum, bylo vypsáno jen v prvním případě, kdežto u dalších zápisů poznamenáno pouhé: „Actum ut supra“. Co nás při studiu register často zarazí, jsou častá prázdná místa mezi jednotlivými zápisy, rezervovaná patrně pro ty písemnosti, které nebyly právě po ruce. Velmi často se ovšem stalo, že tam už nikdy zapsány nebyly.⁸³ Jindy naopak vidíme, že jsou registrovány i ty kusy, které nebyly z kanceláře expedovány, neboť je u nich poznámka: „Nevyšlo“, „Nevyšel

⁸¹ *Že přepsání bylo věci obvyklou, svědčí různé chyby, které se písaři do zápisu vloudily. Některé působí přímo komicky. Tak např. NA, RG 65, fol. 88v datuje písař místo „po Smrtné neděli“ – „Actum v pondělí po smrtné posteli“.*

⁸² *Písař totiž, zvyklý psát běžný letopočet, napsal jej omylem i do register, což pak bylo ovšem opraveno. Tak roku 1564 (RG 65, přepsání je na fol. 235). Ve svazku RG 106 na fol. 61v je místo r. 1597 omylem 1607. Je tu tedy interval plných 10 let.*

⁸³ *Někdy je u takového volného místa po straně číslo registrační, jindy ani to ne.*

tento dekret“, „Ist nit ausgegangen“ apod.⁸⁴ Registra byla vedena pro každý druh písemností zvláště, nebo pro dva až tři druhy písemností podobných. Toto konstatování má však mnoho výjimek. Tak např. pro počáteční dobu dekretů, kdy jich nebylo ještě tolik používáno, nebyla pro ně ani samostatná registra, nýbrž byly zapisovány do register listů poselacích. Později byla zřizována registra dekretů a recesů obyčejně společně s patenty nebo glejty apod.

Vydávání dekretů českou kanceláří

Vydávání dekretů nebylo výlučnou záležitostí české kanceláře. Tak např. česká komora vydávala nařízení ve formě dekretů, kde poměr mezi vydavatelem tj. panovníkem a komorním úřadem byl vyjádřen v úvodě slovy: „Na místě a jménem Jeho Mti. císaře.“⁸⁵ Kromě toho se zachovaly dekry, které sice vyšly z české kanceláře, ale nikoliv jménem panovníkovým, nýbrž jménem místodržících.

Je známo, že nesídlle-li panovník v zemi (na hradě pražském), nýbrž ve Vídni, vydávala královské dekry česká expedice, která panovníka všude provázela.⁸⁶ Mezitím v Praze fungoval sbor králových zástupců, složený z nejvyšších zemských úředníků, tak zvaní královští místodržící.

⁸⁴ Do register byly také zapisovány poznámky, které se nikdy nepřepisovaly na koncept. Např. „Mutatis mutandis“ a vyjmenovány osoby, kterým byl ten-
týž dekret poslán. „Takový dekret v jednorozdílných slova“ (NA, RG 94, fol. 51).
Do register je rovněž přepisována ona poznámka o apelacích. To všechno je
vlastně také dokladem, že se registrovalo podle konceptu, poněvadž žádná
z těchto poznámek, určených „pro domo“, nebyla pochopitelně přepisována
na čistopis.

⁸⁵ Sněmy VIII, s. 62. Podobně nařízení ve věcech říšských vydávala dvorská
komora ve formě dekretů („Ex consilio Camerae aulicae“) a právě tak říšská
kancelář.

⁸⁶ Zřízení této expedice přichází v úvahu až za Jagellonců, kteří nesídlili jen
v Praze, ale i v Budíně. Rovněž Habsburkové sídlili většinou ve Vídni. O tom,
že jakási expositura či poboční kancelář panovníka všude doprovázela, máme
celkem četné doklady. Tak se dalo např. na polní tažení. Srv. položku v rozpočtu
při válečném tažení 17. července 1597, která zněla: „Auf Gutschi und schwere
Wagen zur Kanzlei ... 350 fl.“ (Sněmy IX, s. 456). Jinak to ovšem nejlépe po-
znáváme z datování, kde bývá uvedeno např.: „v ležení polním při Dunaji mezi
Komornem a Rábi“ (NA, RG 65, fol. 290n.).

Až do Obnoveného zřízení zemského byla jejich kanceláří česká kancelář na hradě pražském. Za trvalého pobytu Rudolfa v Praze byla funkce místodržících bezpředmětná. Zato za jeho nástupce bylo zřejmé, že sídlo panovníkovo bude trvale ve Vídni. Tehdy byl úřad místodržitelství obnoven a Obnoveným zřízením zemským byla zřízena samostatná kancelář místodržících v Praze, kdežto hlavním sídlem české kanceláře stala se Vídeň.

Dekrety vyšlé z pravomoci místodržících začínaly: „Jich Mti. cí. nejvyšší páni ouředníci zemští a Jeho Mti. cí. místodržící a rady v království českém...“⁸⁷ nebo „Jeho Mti. cí. nejvyšší páni ouředníci zemští a místodržící na místě Jeho Mti. cí. poroučení ráčili...“⁸⁸ Rovněž čeští direktori, když se po povstání ujali moci, vydávali množství nařízení ve formě dekretů.⁸⁹ Celkem možno říci, že učívání dekretů po Bílé hoře nejen že neustává, nýbrž se jich užívá i tehdy, kde jsme byli zvyklí na druhy jiných písemností.

„Dekret stejně jako missiv mohl zasahovat do všech poměrů veřejných i soukromých, pokud nebyly vyhrazeny ústavou zvláštní kompetenci úřední, často se však přenášel i přes tuto kompetenci. Byl jakýmsi instrumentem „vládního nařízení“, obcházelo často ústavu i soudy. Těmito slovy charakterizuje dekret Stloukal.“⁹⁰

Proti missivu měl dekret jednu velkou výhodu – mohl být rychle vypraven, neboť nemusel čekat na podpis panovníkův.⁹¹ Tato výhoda nesla s sebou ovšem i možnost zneužití. Oficiálně byl dekret jaksi na pokraji kancelářské agendy, jakožto vyhotovení zdaleka ne tak důležité jako ostatní písemnosti. Ve skutečnosti však byl jakoby „postranní vrátka“, kterých se mohlo

⁸⁷ NA, SM K 165/1.

⁸⁸ NA, SM W 196/1.

⁸⁹ Např. dekret o vypovězení jezuitů, srv. Prokeš, Jaroslav: *Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619. Sborník Archivu Ministerstva vnitra VII, 1934. Dekrety ty končily: „Actum na hradě pražském in consilio directorum“.* Srv. rkp. Archivu hlavního města Prahy č. 744a, fol. 15. Také kníže Karel z Lichtenštejna, když byl ustanoven místodržícím a správcem v Čechách, vydával dekrety.

⁹⁰ Stloukal: *Česká kancelář*, s. 79.

⁹¹ *O tom, jak dopisy dlouho ležely u panovníka u podpisu, máme četné doklady. Např. nejvyšší kancléř často píše stranám, aby posečkaly, neboť jejich spis leží u podpisu.*

snadno použít např. k eventuálním absolutistickým snahám osob, které v kanceláři rozhodovaly, a jež mohly pak provádět pod rouškou panovníkových nařízení svůj program.

Zachytit všechny obory, kam moc dekretů zasahovala, je věru nesnadné. Stloukal při popisu jednotlivých písemností z české kanceláře vycházejících mluví podrobně i o kompetenci dekretů.⁹² Výčet ovšem, ať sebepečlivější, nemůže být nikdy úplný, neboť dekretu mohlo být použito prostě vždy, třebaš ovšem nikoliv jako formy podávající konečné vyřízení, nýbrž vyjadřující spíše určitou fázi v průběhu jednání. Zvláště častý obor, kam se dekreta, resp. recesy zasahovalo, byla agenda soudní. Strany obvykle podávaly do české kanceláře žádosti o revisi svých sporu, ovšem již řádným soudem rozsouzených. Když kancelář byla svolná revisi provést,⁹³ byla, šlo-li o složitější případ, suplika obyčejné poslána⁹⁴ do apelačního soudu s žádostí o dobrozdání. Proto tak často čteme poznámku: „na zdání z appellací“, „na rotschlog“ apod.

S apelacemi byla kancelář vůbec hojně ve styku. Při zřizování komisí často byli jmenováni právě apelační radové za komisaře, neboť byli od odbornými právníky. Jindy vyžadovala od apelací zaslání akt při tam projednávaných, patrně tehdy, když ji záleželo na rozsudku, který chtěla vynést sama. Z některých písemností české kanceláře, jak je dnes probíráme, můžeme vycítit dokonce náznak jakéhosi sociálního citění.

Tak apelace jsou kanceláří urgovány, aby co nejdříve vyřídily věc chudého člověka: „Jakož z poručení JMti zřízeným raddám nad appellacemi dodány jsou, i poněvadž jest člověk chudý, a drahně dítek maje, pracně se živí,

⁹² Stloukal: *Česká kancelář*, s. 79–80.

⁹³ *Mnoho suplik bylo odmítáno a spor ponechán při rozsudku začatého pořadu práva. Co bývalo kritériem při tom, zda se revise povolí či nikoliv? Jisté že často rozhodovaly přímluvy vlivných osob, dary apod. Někdy se kancelář vymlouvá, že případ „nejasný a spletitý jest“ apod. Jisté ovšem je, že často to byly zájmy politicko-stranické, které rozhodovaly, že korupce a jiné podobné nešvary kvetly již tehdy, o tom nemusíme pochybovat. Tak Vilém Slavata se veřejně ve svých Pamětech přiznává, že „fedruje“ co katolickému náboženství prospívá.*

⁹⁴ *Na zadní straně supliky bylo napsáno např.: „JMC panu presidentu a raddám nad apelacemi a zprávu a dobré zdání odeslati. Ex cancellaria bohemica. 17. Apr[ílis] 1610“; NA, SM B 94/32. Pod tímto textem na základě dobrého zdání, které apelace vyhotovily (obvykle v ustálené formě, jejíž začátek zněl: „Zdání ponižené jest toto...“ a končící: „Ex consilio appellationum“ (NA, SM W 43/17) bylo napsáno rozhodnutí kancléře „fiat recess ut rotschlog“.*

JMC týmž zřízeným raddám nad appellacemi poroučeti ráčí, aby tu appellací z pořádku vyňali a což nejdříve uvážili a tu, kdež náleží, zase obeslali, aby ten chudý člověk tím dřívěji konec spravedlivý o to jmíti mohl⁹⁵.

Takových momentů, tj. ujímání se drobných chudých lidí je mnoho. Vyplývá to ovšem také z toho, že to byli právě chudí lidé, ponejvíce drobní řemeslníci pražští, kteří se do kanceláře nejčastěji obraceli se svými těžkostmi. Je jistě zajímavé, že se se šlechtici setkáváme daleko méně, s výjimkou těch, kteří buď byli ve službách dvorských, diplomatických nebo to byli přímo „služebníci české kanceláře Jeho Mti císařské“.

Někteří suplikanti zaplavovali ovšem českou kancelář přespříliš⁹⁶, těm pak byl poslán „reces na konec“, kterým se přísně poroučelo, aby již v žádostech ustali. Jindy jsou zase utišováni, že o jejich věci panovník „příležitostného času přemýšleti bude“, obyčejně po „dá-li Pán Buoh šťastného do království Českého návratu“.

Kancelář se skutečně často za suplikanty přimlouvala. Např. věřitel má být „hnut láskou křesťanskou“, a dlužníkovi posečkat. Jindy se má jako prokurátor postavití nějakému chudému člověku a býti mu nápomocen radou. „Proti slušné záplatě“ se podotýká, aby snad naděje na odměnu jej více pobídla. Věřitelé se mají přičiniti, aby „ubohého starce“, který jest jím dlužen, „na stará kolena nepřivedli do záhuby“⁹⁷. Často šlo o věci nepatrné, a skoro se divíme, že česká kancelář supliku a limine neodmítla. Např. Pražané se mají u věřitelky přimlouviti, aby na dlužnici „dluh malý za omastek nepožadovala“⁹⁸.

Pražský měšťan se často obracel se svou žádostí buď přímo na kancelář, nebo se tam odvolával po obdržení řádného rozsudku u práva městského, anebo dokonce z apelačního soudu. Tím dával české kanceláři možnost, aby přesahovala meze své kompetence na úkor, v tomto případě, práva městského.

⁹⁵ NA, RG 65, fol. 106.

⁹⁶ Z protokolů došlých suplik vidíme, že např. „Židovka zvaná Satl“ posílala české kanceláři až několik žádostí denně.

⁹⁷ NA, RG 108, fol. 2v.

⁹⁸ Tamtéž, fol. 24. Jindy např. česká kancelář vyhotovila dekret proto, aby lidé „co vzali ze sklepa“ zase vrátili. Jindy se rychtáři nařizuje, aby strany vyslyšel „z stran nějakého starého firhanku“. Nebo aby strana vrátila „šaty nebo rouchy zlatohlav[ově], které lahodnými slovy vymluvila.

Je víc než samozřejmé, že se města, především Praha cítila poškozována. Proto často čteme, jak česká kancelář sice určitou věc nařizuje, ale s podotknutím, že se to neděje na úkor práva městského, resp. městského úřadu pražského. Tím více nás překvapí, když jsme svědky toho, že městský úřad sám na kancelář strany odkazuje. Např. v roce 1590, česká kancelář nařizuje purkmistru a konšelům, „aby oni toho chudého řemeslníka v stížnosti jeho náležitě a spravedlivě spokojili, a jak Jeho Mt. císařskou, tak také kancelář takovými špatnými věcmi, kteréž sami s (!) povinnosti ouřadův svých bez ukazování stranů na kancelář vyřizovati mají, zaneprazdňovati nedopouštěli...“⁹⁹

Záplava suplik, kterými českou kancelář lidé zahrnovali, hlavně ovšem v době, kdy panovník sídlil trvale v Praze, byla tak velká, že tato otázka i na zemských sněmech přicházela na pořad, a činila se opatření, jak tento zjev zmírniti. Byly to totiž vedle suplik podávaných ve věcech závažných jako prosby o milost, přímluvy mocných a vlivných lidí, také žádosti o věci pranepatrné a nezávazné, jak bylo ostatně již uvedeno.

Kolikrát už žadatel z české kanceláře rozhodnutí dostal, ale to prý „za hřbet sobě pokládá“,¹⁰⁰ a obtěžuje znovu. Bylo jasné, že na tom největší vinu měli lidé, kteří za poplatek psali supliky. Jako kontrola těchto „pisatelů suplik“ mělo býti nařízení, že každý, kdo supliku buď spisuje nebo k ní radí, má se na ní též podepsati. V mnohých sněmovních artikulech čteme pak toto nařízení znovu a znovu.

Přesto to všechno asi příliš nepomáhalo, neboť na sněmu r. 1605 se musí zbytečným suplikantům hrozit znovu vězením: „kdož by se koli toho dopustil, takové revizí, nemaje toho příčiny a prvé již spravedlivou výpověď v svá při učiněnou maje, sobě vyžádal, a tak tudy zámyslně a bezpotřebně JMt. císař a rady JMti k zaneprázdnění přivedl, ten a takový každý, na kohož by se to koli vyhledalo a našlo, aby vězením v Bílé věži zde na hradě Pražském za dvě neděle pro příklad jiným seděl a tak strestán byl...“¹⁰¹

⁹⁹ NA, SM P 124/1.

¹⁰⁰ NA, SM W 43/17.

¹⁰¹ *Sněmy XI*, s. 183. Již roku 1567 ve stížném spise předloženém králi se hrozí tomu, kdo by z poddaných zbytečně proti pánům svým suplikoval, aby takový člověk „i s tím, kdož by jej k tomu vedl a v tom fedroval, trestán byl“; *Sněmy III*, s. 340.

Politický význam dekretů

Zbývá se zmínit o politickém významu dekretů, který byl nemalý. Vždyť dekreta tak často stály v popředí sporů a politických třenic. Vznikalo totiž mnoho stížností, jako by česká kancelář vydávala dekreta z vlastní iniciativy a moci, bez vědomí panovníka. Tím by ovšem byly nástrojem neomezené moci kanceláře. Při tom, vezmeme-li v úvahu datovací formuli dekretu, poznáme, že vlastně každý kus byl nebo aspoň měl být, vyhlášen (nařízen) panovníkem („decretum per imperatoriam Majestatem“) v radě („in consilio Bohemie“, tj. ve sboru nejvyšších zemských úředníků.

Starší zakončení „Actum v kanceláři české“ připomíná naopak na původní způsob, totiž předčítání královských nařízení (nebo královských odpovědí) straně přímo v kanceláři, kde ovšem nebyli přítomni pouze její zaměstnanci, nýbrž se tam scházeli i členové královské rady, takže i starší označení „Actum v kanceláři české“ zahrnuje v sobě do určité míry též sankcionování takového nařízení (tj. dekretu) radou. Tím spíše, vzpomeneme-li Pavla Stránského, který pojem české kanceláře a královské rady ztotožňuje.¹⁰² Jak tedy mohli stavové vznášeti protesty proti vycházení dekretů, když byly vydány se schválením sboru, který byl složen z jejich vlastních řad.¹⁰³ Na to je jediná odpověď: klausule o účasti rady je čistě formální. A nejedna okolnost to potvrzuje. Dekreta, podle znění jejich datovací formule, měly být vesměs projednávány gremiálně. Tomu tak ovšem ani zdaleka nebylo. Běžné kusy, obyčejné žádosti, do kanceláře přicházející, byly prostě rozdělovány mezi referenty (tj. místokancléře a sekretáře), a v radě předná-

¹⁰² Stránský, Pavel: *Res publica Bojema*, překl. E. Tonner, Praha 1893, s. 248.

¹⁰³ O královské radě a její činnosti máme celkem málo původních zpráv a pramenů. Josef Kalousek definuje královskou radu takto: „Rada královská, kterou bychom nyní jmenovali radou ministerskou, vyřizovala jako v novověkém státu konstitučním s potvrzením panovníka všechny záležitosti státní, o nichž jménem krále se rozhodovalo. Nazývala se v obecné mluvě též kanceláři českou, v úředních listinách „Consilium Bohemicum“. V ní zasedali netoliko nejvyšší úředníci zemští, ... nýbrž také přisedící velikého soudu zemského ... ten sbor slul úředně: nejvyšší úředníci a soudcové zemští; Kalousek, Josef: *České státní právo*, s. 379.

šeny a tam jednáno jen o některých. Byly to věci bezpochyby důležitější, respektive ty, které vedoucí kanceláře uznal k tomu za vhodné.¹⁰⁴

Tento postup můžeme pozorovat ze suplik a z protokolů nebo repertorií došlé pošty. Referent, který poštu probíral, sám vyřizoval některé kusy, jiné postupoval k vyřízení druhým, konečně některé, ale jen malé procento bylo určeno, že bude předneseno v radě. Taková poznámka zněla: Referatur DD (tj. Dominis) in consilio“.

Je až zarážející, jak se málo pramenu zachovalo o zasedání královské rady. Jsou vlastně jen 2 protokoly, pro léta 1605–1608 a 1609, které popsal a rozebral Václav Pešák.¹⁰⁵ Ale i z tohoto minimálního materiálu lze poznati, které věci se v radě projednávaly, jak se rada scházela apod. V přehledu, který V. Pešák pořídil, vidíme, že v radě byly projednávány jen věci důležité, nikoliv nepatrné, které jsme uvedli v předešlé kapitole.

Rovněž zasedání rady si nesmíme představovat pravidelné, s ustáleným počtem členů. Naopak plná presence bývala vzácností. Tak např. nejvyšší kancléř Vratislav z Pernštejna a nejvyšší písař Michal Španovský oznamují císaři, že se o spisech panovníkem jim poslaných uradí, až nejvyšší úředníci budou pohromadě, „wie wir dann alle mitübersandte Schriften alsbald mit Fleiss durchsehen, dieweil aber diesmal nicht mehr als ich obrister Kanzler und Landschreiber der Krone Beheimb zue Stell und diese Sachen, welche Land und Leute betreffen, hochwichtig seind, ist uns bedenklich gewesen, dieselb allein über uns zu nehmen.“¹⁰⁶

¹⁰⁴ Srv. *artikel 10 z instrukce pro slezskou a lužickou expedici z roku 1616*: „hochwichtige Sachen oder was den ganzen statum aller oder mehrer Länder berieren, sollen mit den anwesenden obristen Landofficieren durch den Vicekanzler und Rāth beratschlagt werden“. (Fellner, Thomas – Kretschmayr, Heinrich: *Die österreichische Zentralverwaltung, Abt. I, Bd. II, s. 423–427*). *Dále art. 9 z úmluvy evangelických stavů (českých, moravských a slezských)*: „Alle sie ein-kommende Supplicationes und Minderschriften sollen im Rath gelesen, und was aber grosse Schriften und Acten sein, die sollen unter den Rāthen, doch im geheimb zue halten, ausgetheilet, durch sie zu Hause mit Vleiss gelesen, und manchmals im Rath ordentlich referiret und, worinnen die merita causae beruhen, ad verbum abgelesen und darüber votiret werden“; Kameníček, F.: *Zemské sněmy. Sv. II, s. 649n*.

¹⁰⁵ *Friedrichův sborník, Praha 1931, s. 310–330*.

¹⁰⁶ *Sněmy V, s. 121*.

Druhým přímým pramenem o královské radě jsou „Zápisky Viléma Slavaty z let 1601–1603“.¹⁰⁷ Kdyby bylo možné porovnat věci jím zachycené, které se v radě projednávaly a zároveň registra z těch let, kde by naopak bylo zapsáno vše, co z kanceláře vyšlo, to by jistě mohlo mnohé říci, ale bohužel právě ten svazek register, který by zápiskům časově odpovídal, má pro ta léta mezery. Mimo to Slavata nepodává úplný obraz zasedání rady, neboť nebyl tak pilný, aby byl zasedání vždy přítomen.¹⁰⁸

Co z toho všeho plyne? Že lze věřit skutečné účasti rady jen tehdy, je-li to výslovně uvedeno v kontextu. Např. „a majíc tu věc v svém císařském spravedlivém s raddami svými uvážení, takto o tom vyměřovati ráčí...“,¹⁰⁹ „císař též s radami JMti cis. pilně povážiti ráčil, takto o tom vyměřovati ráčí...“,¹¹⁰ „Weil dann ihre kais. und kuhn. Mt. auf die mit dem Herrn obristen Landoficiren und Raten der Cron Behem Iren dero erhaltenen Beratungschlagung genedigist entschlossen sein...“¹¹¹

Takové poznámky jsou celkem časté, ale nejsou pravidlem, jak bychom z datovací formule mohli očekávat.¹¹² Závěr tedy zní: běžné věci byly vyřizovány z vlastní moci kanceláře, jen důležitější kusy byly projednávány gremiálně.¹¹³

Všestranná moc kanceláře byla všude zjevná. Nespokojenost těch, které tato moc nejvíce zasahovala, nedala na sebe ovšem dlouho čekat. Šířila se z různých stran. Jednak to byly věci náboženské, otázka soudní pra-

¹⁰⁷ Ed. Antonín Rezek, Praha 1887.

¹⁰⁸ Ač nemáme kontrolu přímo z let, kdy zápisky vznikly, můžeme tak soudit z analogie. Podle protokolů královské rady sestavil Václav Pešák presenci jednotlivých členů. Slavata sice patřil k pilnějším, přesto nebyl přítomen vždy. (V roce 1605 se účastnil devětkrát, 1606 – šestnáctkrát, 1607 – devětkrát, 1608 – ani jednou, 1609 – jednou).

¹⁰⁹ NA, RG 108, fol. 316.

¹¹⁰ NA, RG 50, fol. 238v.

¹¹¹ NA, SM K 92/1.

¹¹² Jména těchto účastníků rady se dovidáme přímo z dekretu jen zcela výjimečně. Např. NA, RG 35, fol. 106.

¹¹³ Srv. zápis v repertoriu z let 1606–1613, na zadních listech k datu 30. 4. 1599 poznamenáno: „reces podle uvážení Jich Milostí pana místokanclíře a p. sekretáře pečeti Jeho Milostí císařské zpečetěný, ode mne vydán...“. Tu je jasně vyslovena kompetence registrátora Ondřeje Weise z Haynu.

vomoci a konečně všeobecná nespokojenost s českou kanceláří a související s tím žárlivost na nadřazenost Čech v otázkách politicko-správních. Když byl v kanceláři všemocným pánem Želinský, byli nespokojenci katolíci. Za jeho éry prý „o kacířských věcech se v kanceláři nechtělo vědět, a spisy se tak založí, aby nemohly býti nalezeny“.¹¹⁴ Naproti tomu za kancléřování Zdeňka z Lobkovic byly zase nekonečné nářky se strany podobojí.

Tak hlavně Pavel Skála¹¹⁵ často propuká v hněv proti mocnému kancléři a kanceláři. Pro naše téma je zajímavé, že ty útoky jsou vlastně především útoky na dekrety. Tady máme praktické (a jistě jako pramen velmi zajímavé) doklady na dosud více méně teoretické úvahy o tom, z čí moci dekrety byly vydávány, zda to byl skutečně rozkaz panovníkův vydaný za součinnosti královské rady, či sama česká kancelář.

Jak často Skála brojí proti těm všem „poručení, které jménem císařským z kanceláře vycházejí“. Neupřímným královským rádcům a příliš přísným dekretům dává jednou dokonce za vinu ztrátu sedmihradské a valašské země.¹¹⁶ Jindy s opovržením kritizuje počínání „papeženců“. Roku 1603 podal totiž Václav Budovec stížný spis císaři, že kněží bratrští za „Pikhartské“ jsou pokládáni, ač Bratří ke konfesi české r. 1575 spolu s podobojí přistoupili. Budovec si stěžuje proto na kancelář panovníkovi: „k některým z nejvyšších stavův že jsou z kanceláře české jménem VCMti poručení vycházely, aby takové kněží, jmenujíce je kacířské a sektářské, odbyli, dokládajíce toho, že augšpurská konfesi zde v zemi přijata není. V čemž abyste VCMti dobře s gruntem zpraveni býti ráčili, stavové nikoli tomu věřiti nechtěli...“¹¹⁷

Nespokojenost na nekatolické straně na českou kancelář a její metody se hromadila a stupňovala. Ke skutečnému střetnutí, jak to líčí Skála, došlo r. 1609, po uveřejnění dvou dekretů, (z nichž jeden byl určen purkmistru

¹¹⁴ Kameníček, F.: *Zemské sněmy*, sv. III, s. 384.

¹¹⁵ Pavla Skály ze *Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, MHB II, sv. I, ed. Karel Tieftrunk, Praha 1865.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 206.

¹¹⁷ *Tamtéž*, s. 65. *Že ani po Bílé hoře se poměry mnoho nezměnily, svědčí poznámka Viléma Slavaty v jeho Pamětech. Že totiž za jeho doby „lidé psaní z dvorské kanceláře české vydaná prohlašovali, jako by bez vědomí císařského vycházela, ano i samému císaři o tom psávali, takže Ferdinand III. zvláštním nařízením, přípisy a rozkazy dvorské kanceláře české ochrániti musil;“ Slavata, s. 16.*

a konšelům staroměstským, druhý pražské akademii), o povinnosti účastnit se procesí Božího těla.¹¹⁸

Je významné, že o této události máme zachovány dva prameny, a to každý z jiného tábora - vedle Skály vypisuje tuto událost i Vilém Slavata. Nemohu necitovat onu pasáž, kde Skála líčí vzrušenou návštěvu panů podobojí v české kanceláři. Přicházeli rovnou ze sněmu, který se právě v Praze konal, aby protestovali proti vydání těchto dekretů, které jsou prý proti královským nařízením z r. 1608, kde se jasně prohlašovalo, že nikdo nemá být v náboženských věcech utiskován.

Skálovo vypravování postihuje pány stavy na sněmu: „A mezitím ohlášení toto znamenité hned té chvíle ode všech stavův na sněmě se stalo: Kdyby koli kdo jménem JMC, buď duchovní nebo světský člověk, jaké nátisky v náboženství buď jím stavům anebo i lidem poddaným činiti chtěje, proto je obesílal buď na kancelář anebo kamkoli jinam na jakékoli dekry: tedy že proti takovému všickni za jednoho a jeden za všechny věrně státi chtějí a se stavěti povinni nebudou, než dadouce pánům direktorům země obzvláštěně zřízeným o tom věděti, že sami stavové spolu s direktory na místě toho každého straně odporné z toho odpovídati chtějí. Ta protestací vůbec ode všech tří stavův hlasem učiněna jest. Když tedy stavové pod obojí byli z tak mnohonásobných příčin vysoce důležitých tak přenáramně zjitřeni proti bouřlivým papežencům, a nejvíce pak proti nejvyššímu kancléři, tož urodila se jim nová příčina nemnoho chatrnější, pro kterou se na velmi zuřivě obořili, vstoupivše k němu i k jiným nejv. úřed. a soud. zem. pod jednou do kanceláře. Ačkoliv zajisté, jak předešlým sněmem, tak ovšem i jinými mnohými resolucemi císařskými až i mandátem jeho posledním stavové byli v tom dobře zjištěni, že žádný nemá jich při náboženství utiskovati, jak z duchovních, tak ovšem i politických lidí, ani je nutiti k něčemu jinému, což by svědomí jejich sněsti a za slušné uznati nemohlo; však a tím se vsím nejvyšší kancléř, nemaje dosti na předešlých protismyslnostech, týmž stavům prokazovaných, pokusil se teď opět poznovu směle o to, že pod tímto obecním jednáním sněmovním vypravil z kanceláře české pod jménem a titulem císařským 16. d. června dva rozdílné dekry dolů do měst Pražských, jeden purkmistrům a konšelem týchž tří měst, a druhý rektorovi, děkanovi a direktorům akademie Pražské svědčící, ...“.

Skála pokračuje:

„Stavové měvše sobě přednesené takové dekry jak od úřadův nebo obcí, tak ovšem od akademie a kněžstva pražského, které se k nim pod ochranu přikázala, ustrnuli se na tom, aby takové předsevzetí neslušné

¹¹⁸ Vydány byly 16. června 1609.

nejvyššímu kancléři i jiným nejv. úředn. a soud. zem. pod jednou, věděli-li by co o takových dekretích a vyšli-li sou s volí a vědomím jejich z kanceláře české. A když jim všickni odepřeli patrně, že by neměli o nich žádné vědomosti, tedy zeptal se Václav Budovec samého kancléře. Z jakých příčin jest on o své újmě psáti dal a vlastní rukou podepsal. Kterýž hájil se mu tím, že jest měl sobě to od císaře poručeno. Ale Budovec strhl mu tu obranu jeho řka: Že není k víře podobné, aby JMC, jsa nyní tak vysoce pilnými a důležitými věcmi obecnými přenáramně zaměstknán, měl na takové dekry pomysliť a jemu to poručiti vypraviti, ale že jest to všecko s vlastní jeho hlavy zlobivé a záští starodávniho k náboženství evangelického pošlo. I poněvadž taková poručení čelila by zřetelně a oble proti právu a zřízení zemskému, proti sněmovnímu snesení roku pominulého zavřenému, ano i proti v nově vydaným mandátům královským 20. d. máje, a byť i třeba sám JMC z nabádání něčího negruntovního a neprávniho ko nařizovati a chtíťi míti ráčil: tedy že by povinnost jeho kancléřská to s sebou přinášela, JMC v tom rozšafně a poddaně ponapomenouti, aby nic takového, což by jeho předešlým resolucím milostivým naskrze odporaná a vůbec pohoršitedlné bylo, před sebe bráti a z své kanceláře vycházeti dopouštěti neráčil.

Proto, když se jest to nicméně již tak sběhlo, že stavové nemohou žádnou měrou v tom dávatí nejmenší viny JMC, nýbrž toliko jemu kancléři samotnému. Odkud již opět světle a patrně poznávají, že by on byl vsechných jich a taky obecného pokoje a pokojně JMC správy nejhlavnější nepřítel a rušitel, a že není žádnou měrou slušné a spravedlivé, aby jak kněžstvo tak i měšťané všech tří měst pražských měli těm dekretům za dosti činiti a jmenované processí proti svědomí svému dobrému a proti milostivému JMC jich v tom opatření obcovati, jakož pak že žádný z nich toho úmyslu není, čemu tomu folkovati.

Když pak kancléř ozval se na to stavům s popudlivou myslí i tváří, že žádny z nich, dokud živ, nebude moci toho naň v skutku a v pravdě dokázati, aby on obecného pokoje království českého protivníkem a rušitelem býti měl, bylo mu zase na to řečeno od Václava Budovce směle a srdnatě, že přítomní stavové podobojí, co tak koli tu jemu z úst vůči mluví, troufají sobě konečně to všecko mnohem podstatněji naň při obecném sněmě tomto prokázati a řečí svých dolíčiti. Což se potom brzo i stalo. Nebo když nejv. úřed. a soud. zem. pod jednou přišli spolu s ním mezi stavy pod obojí do sněmu, tu Václav z Budova jménem a z poručení všech jich všecko mu zjevně přede všemi vytřískal a obšírnými slovy dovozoval, že jest nejúhlavnější nepřítel neřkuli samých stavu pod obojích, alebrž všeho pokoje obecného a tak celého království. Na to také hned opět od něho toto zjevně ohlášení proti němu a vsechněm jeho náhončím učiněno: pokudž by ty nepokojné a neupřímné (!) hlavy nepřestávaly buď tajně nebo zjev-

ně všecko zlé a nebezpečné jak proti stavům pod obojí tak ovšem i proti celému království a vlasti jich milé obmýšleti, tedy že stavové pod obojí, nedovolají-li se při JMC k určitému dni jisté a dokonalé resolucí, na kteréž by slušně obvyknouti mohli, beze všech dalších odkladův na defensí umíněnou konečně nastoupiti a ji dobré JMC i v všechny pokojných stavův a obyvatelův království českého mezi sebou naříditi chtějí.

Proti tomu nejv. kancléř, jak uměl nejlépe, hleděl se vymlouvatí stavům z toho domnění, mezi jinou omluvou svou i těch slov doloživ, že by on byl příliš poctivý člověk, než-li aby takové věci před sebe bráti a jimi vinen býti měl. Kteréž to to slovo „příliš poctivý“ obec tu v soudnici rychle ujavši, divně mu je přetřásala a jej pro ně nahlas hned čatsky vysmála, že se velice hanbiti musil.¹¹⁹

Tuto událost, celkem velmi charakteristickou pro předbělohorský stav, líčí nám i Slavata ve svých Pamětech. U něho je to samozřejmě nejv. kancléř, který zůstal neporaženým hrdinou v tomto slovním utkání.¹²⁰ O tom, že dekry stály na poměrně významném místě předbělohorské politiky, svědčí jednání sněmovní, ke konci 16. stol. a pak až do Bílé hory jako červená nit vine se stížnost za stížností na pověstná „poručení, která jménem JMC z kanceláře české vycházejí“. Nespokojenost rázu politicko-správního a nářky na přílišné zasahování kanceláře do soudní pravomoci jiných instancí, možno rozdělití teritoriálně: na nespokojenosti v Čechách, ale hlavně ve vedlejších zemích koruny České.

Zatím co inkorporované země měly vždy pohotově komplex gravamin, což plynulo z pocitu, jako by Čechové pěstovali vlastní nadřadenost a vedlejších zemím poručnikovali. Kdežto nespokojenost v Čechách samotných pramenila zvláště z přílišného zasahování české kanceláře do soudnictví, nespokojení proto byli hlavně ti, jichž se to nejvíce dotýkalo: města a především Praha. Stížnosti tohoto rázu sahají nejhluběji ze všech. Plnou tíží viny však nelze svalovati na českou kancelář, neboť příležitost k zasahování do práv druhých dávali jí často někteří suplikanti, kteří se na ni obraceli, zatím co měli hledat pomoc u práva příslušného jejich věci. A kancelář skutečně těmto spoustám suplik chtěla udělat konec.

¹¹⁹ Skála, s. 219–223.

¹²⁰ Slavata: Paměti, s. 310. Když přišli stavové pod jednou do kanceláře: „a to v tak velikém počtu, až jim kancelář postačiti nemohla“ ptal se p. Václav z Budova nejv. pánů úředníků pod jednou „zdali jsou o těch dekretích proti sněmovnímu léta 1608 snešení a JMC mandátům vydaných, věděli a zdali s vůlí jejich vyšly?“ U Slavaty reagovali páni takto: „sstoupivše se, odpověděli, že ti dekretové týmž způsobem vyšli, jak jsou předešlých let vycházeli“.

Již v jiné souvislosti jsme slyšeli, jak hrozila tresty těm, kteří českou kancelář zbytečnými suplikami zaneprázdnňovali. Města se samozřejmě cítila zkracována na svých právech. Je tedy už r. 1567 na sněmu usneseno, aby byli potrestáni ti, kteří „svévolně bez hodné příčiny suplikují“.¹²¹

S českou kancelář byl nespokojen nejen stav městský, nýbrž i právě tak stav panský i rytířský. V tom směru je zajímavý stížný spis, který podal domněle Sebestián Vřesovec při zahájení sněmu dne 20. března 1593. Tento spis byl příčinou známé aféry z konce 16. stol., totiž procesu proti Jiřímu z Lobkovic. Hlavním bodem sepsání byl ovšem artikl o obsazení nejvyššího purkrabství. Ostatní artikly měly pouze podpořit víru ve věrohodnost spisu. Mezi tyto patřil jistě i pasus o dekretch.

Jinými slovy: i když spis byl fingován, některé jeho body vyplývaly ze skutečných potřeb a snah po nápravě. V tomto smyslu se dívá na stížný spis i V. V. Tomek ve své práci „Spiknutí Jiřího z Lobkovic 1593“,¹²² neboť říká na s. 827: „Lehko jest poznati, které z těchto stížností pocházely z podobných sobeckých podnětů... a které z nich se dotýkaly snad opravdivých nedostatků a přechvatů, jichž zastavení bylo žádoucí“.

Onen, v pořadí pátý artikl, zněl:

„A kdež z jest předešlymi sněmy obzvláště sněmem posledním od JM císařské s námi stavy tohoto království jisté snesení se stalo, aby tak pořad práva a exekucí se nedálo, tak aby pořad práva svojo průchod jmíti mohl, v tom čase však jest se toho neumenšilo, nýbrž patrně jedno poručení na druhé a odložení pořadu práva některým osobám z stavu sou procházela a vycházejí, nicméně i dekrety z kanceláře JM císař. zhusta již netoliko v městech Pražských, ale po krajích procházejí, což vše na postranní zprávy některých lidí či pak koliv se děje. Protož za to prosíme, aby to přetrženo bylo, JM císař, aby to milostivě zastaviti a nad řádem a právem, toho aby každé z obyvateluoov volně bez odkladuoov a prutahuov užiti mohl, milostivou a ochrannou ruku držeti ráčil, poněvadž JM císařské práva obhajovati náleží.“¹²³

Nejlepším důkazem toho, že tento pátý požadavek byl odezvou skutečného stavu, je podmínka, kdy stavové odmítli přijmouti císařskou proposici a na sněmu o ní jednati dříve, než jim budou z Vřesovcova spisu povoleny

¹²¹ *Sněmy III*, s. 340.

¹²² Tomek, Václav V.: *Spiknutí Jiřího z Lobkovic 1593. Časopis českého musea 1853*, s. 216–245.

¹²³ *Sněmy VIII*, s. 236.

4 artikuly. Byl to mimo slib obsazení nejvyššího purkrabství také artikul: „dass E. Mt. böhmische Kanzlei oder Kammer keine Straf oder Pön auf die Stände ohne derselben landtägliche deshalben Vergleichung sollte legen können“.¹²⁴

Naříkali tedy na českou kancelář jak členové stavu městského, tak i stavů vyšších. A byly-li tyto nářky dosti velké v Čechách, tím větší byly v zemích vedlejších, neboť tam k nim přistupovala již zmíněná nevráživost na převahu českého vlivu na správu země.

A opět jsou to města, která první se cítí býti poškozována v právech, hlavně ve své moci soudní. Tak roku 1580 moravští stavové připomínají Rudolfovi II.: „skrze pány posly naše, který sme léta minulého 1579 k sněmu obecnímu na hrad Pražský vypravili, vzložení k tomu milostivě povoliti, a to i dekretem a pečetí VCMti nám všem čtyřem stavům markrabství tohoto milostivě potvrditi a ubezpečiti ráčili...“, že totiž od výpovědi u městského práva udělené nikdo se nikam nemůže odvolat. Přesto prý se někteří lidé na císaře obracejí, a „jakž pak i některá psaní s kanceláře VCMti české dvorské ... proti takové svobodě zemské, čehož prve nebejvalo, těchto minulých časuov učiněna jsou“... proto panovníka prosí, aby nařídil „...taťková psaní aby proti nadání JCMti a snesení našemu nevycházely“.¹²⁵

Podobné stesky můžeme pak ještě čísti často. Tak na př. na sněmu v Brně r. 1590, r. 1613 atd. Tehdy si moravští stavové stěžují, že jsou v kanceláři přijímány supliky, které prý opomíjejí instanci zemského hejtmana moravského. Ihned však podotýkají; v čemž my však VCMti ani kanceláři VCMti české dvorské žádné viny nedáváme.¹²⁶ Komu ji tentokrát dávali, skutečně nevíme.

V prvních letech 17. století se stav ještě víc a více zostřoval. Nebyly to jen rozbroje a intriky v panovnickém domě, ale i zatrpklosti mezi samotnými stavy, co situaci zhoršovalo. Vhodná příležitost k osvobození se z područí české kanceláře se naskytlá Moravanům při střetnutí císaře Rudolfa s bratrem Matyášem. Známou smlouvou libeňskou (r. 1608) zbavila se Morava konečně nadvlády Čech, neboť od té doby česká kancelář nesměla zasahovat do moravských věcí.¹²⁷ Když potom po třech letech nastalo

¹²⁴ *Sněmy VIII, s. 757.*

¹²⁵ *Kameníček, F.: Zemské sněmy III, s. 675n.*

¹²⁶ *Tamtéž, s. 755–756.*

¹²⁷ *Kameníček F.: Zemské sněmy I, s. 477.*

opětné spojení jak osobou panovníkovou, tak i správní, přišli Moravané, podobně jako ostatní přivtělené země, se známými gravaminy, které se měly projednávat na generálním sněmu, který se konal v Praze, roku 1611. J. B. Novák, který v edici „Sněmů českých“ vydal akta tohoto generálního sněmu,¹²⁸ nastínil v předmluvě obraz tehdejší politické situace. Tam celkem velmi ostře kritizuje politiku stavů vedlejších zemí: „Nedovedli-li stavové vtělených zemí utvořit nic nového, co by nahradilo českou kancelář a její ústřední postavení na správě zemí koruny české, neměli se nepřátelsky stavět proti tomuto středisku, že bylo ve vlivu českých stavů. Taková politika byla v té době krátkozraká.“

Novák se dále zastává českých stavů, kteří, i když si nadřazenost vskutku přisvojovali, měli prý konečně na ní právo: „Čechy byly země vládnoucí - hlava, a ostatní údy“. Stavové z vedlejších zemí prý neměli ve své zaslepenosti vztahovat své záští na všechnu obec českých stavů, měli-li stížnost na českou kancelář. Tím vším sloužili utvrzování moci panovníka. „Jen stavovský spolkový stát se silným a dobře organizovaným ústředím, mohl čelit krisím, které stavovství očekávaly“, podotýká správně J. B. Novák.¹²⁹

Přistoupila-li k tomu všemu ještě rivalita a záští osobní, která byla mezi Zdeňkem z Lobkovic a vedoucí osobností moravskou, panem Karlem st. ze Žerotína, byla bojová nálada dotvrzena.

Na generálním sněmu, který se konal v květnu r. 1611 na hradě Pražském, měl být vyřešen vzájemný poměr všech stavů České koruny. Z velmi obsažného spisu moravských gravamin, který se většinou obracel proti české kanceláři, vyjímá jen ty části, které mají k tématu této práce vztah nejužší.¹³⁰

Přímo proti dekretům se spis obrací v bodě 10 těmito slovy: „Též skrze dekry a recessy, poněvadž toho nebývalo, aby se nic neporoučelo, než bylo-li by co toho potřebí poručiti, aby se to dalo skrze psaní královské, jakž prve obyčej býval“.

Ale i spousta jiných artikulů je toho druhu, že s vycházením dekretů více méně úzce souvisí. Např.: Aby žádný z Moravy nebyl obslán do české kanceláře a tam dlouhé měsíce nemusil čekat na předvolání; aby česká kancelář nezřizovala komise ve sporech, které k posouzení patří k zem-

¹²⁸ *Sněmy české XV, Praha 1929.*

¹²⁹ *Tamtéž, s. 53n.*

¹³⁰ *Srv. též Konopka, J.: Separáční snahy Moravanů na generálním sněmu r. 1611, Brno 1914 (zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské).*

skému soudu moravskému, „tak aby nebylo potřebí obyvatelům jinam ven ze země o věci své vlastní se trmáceti“. A aby vůbec na Moravu bylo psáno „s takovou povolností a mírností, kteráž se zachovala za časů předešlých králův českých slavné paměti, ano i za JM císaře Rudolfa až do léta 1601¹³¹ a ne s takovým dotejkáním, utrhaním, hrozením a sápaním, jako jest se od toho času dálo, takže se obyvatelé ustavičně nemilosti báti a strachovati musili“.

Když už kdo do kanceláře se bude musit dostaviti, „aby mu pro potěšení jeho a pro spravedlivost“ povoleni byli přátelé, kteří by mu při výslechu nápomocni byli a jemu radili.

K tomu také aby se na žádného „neutíkalo s řečí a stiháním slov“, tak aby z mysli jsa vyražen, nevěděl co odpovídati a kam se obrátiti“.

Dále: kancelář nemá při sporech „více jednu nežli druhou stranu fedrovati“. Žádosti a žaloby poddaných přijímány aby nebyly, ale ti na hejtmana moravského odkazováni. Hlavně pak když někdo z městského práva by spor měl a strana protivná „nějakého přítele neb patrona při dvoře, a obzvláště při kanceláři české měla“, a proto spor s pořadu regulárního soudu sňat a do české kanceláře převeden byl „na veliké práv a starobylých obyčejův městských ublížení...“ Neb dokonce když rozsudek již při domácím právu byl vynesen, k české kanceláři se lidé odvolávali a „proti všemu pořadu právnímu inhibitorias litteras“¹³² si prý vyjednávali, „takže takové schválené ortele k exekuci a vyřízení svému přicházeti nemohly, a tudy mnozí chudí lidé netoliko spravedlnosti svých, dobrým a pořádným právem nabytých, nikdá dosáhnouti sou nemohli, nýbrž takovými divnými průtahy zemdleni jsouce a práva svého dáleji následovati nemohouce, buď v škodné smlouvy se vydávati aneb dokonce od spravedlnosti svých (nemajíce již čím dokládati) upustiti a tak hynouti museli“. Česká kancelář nemá též poskytovat zbytečná „přiročí“ a tak „marnotratným folkovati, poctivé pak dobře zachovalé lidi o statky jejich a jmění připraviti“.

V dalších bodech moravští stavové žádají, aby nejvyšší kancléř, poněvadž i věci moravské řídí, i jim skládal přísahu a místokancléř aby byl brán z řad moravské šlechty, neboť kancléř, jako rozený Čech, nebývá dobře obeznámen se zemskými právy moravskými.

¹³¹ Je to snad narážka na údobí, kdy Lobkovic začal působit v kanceláři. V úřad sice již nastoupil r. 1599, ale než se plně ujal vlády v kanceláři, trvalo také nějakou dobu.

¹³² Tj. recesy.

Nespokojeností byla, jak vidno, míra vrchovatá. Plných 49 článků vyplnila tato gravamina,¹³³ podle nichž se česká kancelář jeví ve skutečně špatném světle.¹³⁴ Třebaže však toho bylo opravdu mnoho, co Moravany tížilo, přece jejich tendence nebyly ani zdaleka tak separatistické jako u stavů slezských a lužických. U těch to ovšem byla jejich převážně německá národnost, která tyto snahy ještě stupňovala.

Na generálním sněmu předkládají sice požadavky zcela obdobné požadavkům moravským, tj. česká kancelář nemá vydávati dekrety, nařizovat komise, poskytovat „příročí“ (cautiones moratorias) atd.¹³⁵ Podobně Jako Moravané žehrají i Slezané vedle kanceláře hojně na apelační soud. Úředníci prý tam nejsou znalí slezských práv a „...auch sonsten allerlei Unordnung vorgehet, als, das offers die Acten verloren oder ja viel lange Jahr liegen bleiben, auch wol unerledigt zueruckekommen“.¹³⁶

Co však bylo odlišné v gravaminech slezsko-lužických, byl požadavek zřízení zvláštní expedice slezsko-lužické s německým místokancléřem, s rady a sekretáři, ovšem se sídlem v Praze.¹³⁷

Ale ještě na podzim téhož roku (1611), když císař Matyáš jel do Slezska, přišli s požadavkem kanceláře zcela samostatné, se sídlem ve Vratislavi. Zřejmě dovedli nového panovníka diplomaticky zaskočit, neboť na splnění tohoto požadavku vážali složení „holdu“.¹³⁸

Matyáš po určitých rozpacích zřízení slezské kanceláře povolil, ovšem jen jako provisorium, o kterém se mělo rozhodnout na příštím sněmu.¹³⁹

¹³³ *Sněmy XV*, s. 407–417.

¹³⁴ *V odpovědi českých stavů na gravamina odkazuje se mimo jiné na články o dekretech k rozhodnutí samého krále: „Co se otevřených listů, co se rozličné věci, též mandátův, gleitův, dekretův nebo recessův, kteří by do markr. Moravského vycházeti měli, dotýče – poněvadž ta věc vlastně J. Mti. král. jest, jakkoli JMti. král. o to s stavy markrabství Moravského se namluviti ráčí, toho se při tom zůstavuje“.* *Sněmy XV/2*.

¹³⁵ *Sněmy XV/2*, s. 467n.

¹³⁶ *Tamtéž*.

¹³⁷ *V instrukci vyslaným na sněm je také zmínka o tom, aby německý místokancléř a sekretáři byli původu slezského nebo lužického. Rovněž apelace mají být zřízeny samostatně a to se sídlem ve Vratislavi.*

¹³⁸ *Gindely, Anton: Rudolf II. und seine Zeit, sv. II, s. 345n.*

¹³⁹ *Fellner – Kretschmayr, sv. I/2, s. 414n.*

A. Gindely charakterizoval situaci tím vzniklou takto: „Die böhmische Krone hatte jetzt zwei Kanzleien, um uns anders auszudrücken, zwei Ministerien des Innern“.¹⁴⁰ Odpor českých stavů, s kterými tentokrát šli solidárně i Moravané, byl proti této novotě velký. Hned na sněmu budějovickém, v lednu 1614, kam Slezané odmítli přijít, se proti slezské kanceláři stavěli.¹⁴¹

Hlavně však příštího roku, na generálním sněmu pražském, vznesli stavové na císaře žádost, aby tuto záležitost uvedl do původního stavu: „Co se místokancelře německého a té celé prvě nikdá nebývalé expedicí kanceláře slezské dotýče, poněvadž ta věc vysoce a velice proti Regalium JMC jakožto krále českého a koruny české, též proti privilegiím a všem starobylým chvalitebným zvykostem království znamenitě čelí“, proto aby to „prv předešlý chvalitebný dobrý způsob a obyčej milostivě uvéstí ráčil“.¹⁴² Konečně v červnu roku 1616 sjela se do Prahy deputace k vyřízení této otázky.

V září došlo k dohodě a obě kanceláře byly opět spojeny. Ty písemnosti však, které byly určené do Slezska nebo Lužice, měly napříště nésti klausuli: „decretum in consilio regis Bohemiae expeditionis Syleciaciae“ či „Lusatiae“.¹⁴³

Otázka slezské kanceláře vynořila se ještě jednou, a to roku 1619, kdy naopak to byli čeští evangeličtí stavové, kteří si chtěli získat Slezany na svou stranu v odporu proti Ferdinandovi Štýrskému, a proto jim slibovali mimo jiné i samostatnou kancelář.¹⁴⁴

Stížnosti na českou kancelář nepřestávaly, naopak čteme o nich takřka v předvečer Bílé hory. Tehdy jedním z nutných předpokladů byla právě

¹⁴⁰ Gindely, A.: *Rudolf II.*, s. 347.

¹⁴¹ *Sněmovní artikule 1614.*

¹⁴² *Sněmovní artikule 1615.*

¹⁴³ *Fellner – Kretschmayr; sv. I/2, s. 423–427. Tato instrukce, byť i dílčího poslání, nahrazuje nám částečně celkovou instrukci pro českou kancelář. O některých zajímavých bodech tu byla zmínka. Nicméně zajímavý je i artikul 22, který jasně dokazuje, že o korupci a podobné věci v kanceláři nebylo nouze („alle Agenerei, Sollicitatur und dergleichen sollen denen bei der Canzlei dienenden Personen umb allerhand bösen Verdachts wegen, untersaget und bei Straf verboten sein“).*

¹⁴⁴ *Kameníček: Zemské sněmy, sv. II.*

úprava těchto palčivých otázek, které souvisely s českou kanceláří a písemnostmi jménem panovníka z ní vycházejícími .

Na generálním sněmu, konaném na hradě Pražském 31. července 1619, smluvena byla mezi evangelickými stavy dohoda, kde mezi mnoha jinými artikuly byla na př.: „aby z české dvorské kanceláře žádná poručení jak jménem JM král., tak žádného kohokoliv jiného vědomě nevycházela, kteráž by proti majestátům, zřízením zemským, právům, starobylým zvyklostem a obyčejům“ čelila.

Psaní pak, která z kanceláře vycházejí, „s takovou povolností, mírností a rozšafností“ mají být psána, jako se dříve dalo. A řada dalších, od dřívějších známých nářků: nemá se díti obesílání ven ze země, neboť tato „týmž zemím znamenitě obtížná jsou“, nemají se zřizovati komise, supliky poddaných se nemají v kanceláři přijímat atd. atd.¹⁴⁵

Ba ani v roce bělohorské bitvy neustoupily tyto starosti do pozadí, ač šlo o dobu nanejvýš napjatou a čas k rozjímání nad věcmi nevojenskými byl jistě omezen. Na sněmu, který se konal na jaře r. 1620, zabývali se stavové zase českou kanceláří: Panuje prý v ní nezpůsob, že strana si žádného z přátel svých s sebou při předvolání bráti nemůže. Bývalo pak na každého těžkými otázkami útočeno, že nevěděl kudy kam. To má být napříště odstraněno, se stranami má být jednáno vlídně a každému dovoleno vzíti si poradce.¹⁴⁶

Z toho všeho vyplývá dojem, že česká kancelář byla úřadem vskutku s despotickými metodami. Rozhodně dovedla být mocnou záštitou těm, kdo byli ideově na straně jejich vedoucích, a naproti tomu byla předmětem věčných útoků a stížností z táborů protivných. Z řad těchto posledních bylo nejvíce útočeno na dekrety, recesy a vše co s jejich vydáváním souviselo. Tak můžeme říci, že tyto písemnosti často rozvířily hladinu tehdejšího politického života.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 649n.

¹⁴⁶ *Sněmovní artikule 1620*.

Zusammenfassung

Die Dekrete der Böhmisches Kanzlei in der Zeit vor dem Weißen Berg

Die Dekrete als diplomatische Kategorie sind die Schriftstücke, die sich in der Mitte des 16. Jahrhunderts in der schriftlichen Produktion der Böhmisches Kanzlei neu erschienen. Nur die Urkunden, Patente und Briefe bildeten bisher die schriftliche Produktion der Böhmisches Kanzlei. Die Dekrete als eine neue Sorte von Schriftstücken hatten ganz andere Form als die obgenannten Dokumente und auch eine andere Funktion. Die Grundcharakteristik der Dekrete war ihre unpersönliche Stilisierung (der Herausgeber ist in der 3. Person genannt), sie erschienen zuerst in der Form der sog. Rezesse, d. h. als die Antwort des Herrschers auf die vorgelegten Supliken, die aber die Lösung der Sache nur verschiebten und eigene neue Rechtsverrichtung nicht aufbauten. Nach der bestimmten Übergangsperiode wurden diese „Antworten“ mit den neuen Rechtskonkretheiten ergänzt. So entstand eine neue Dispositivschriftlichkeit. Ihre Differenz von den bestehenden Sorten wurde auch in der Datumformel ausgedrückt. Es wurde hier der Ausdruck „decretum“ statt bisher verwendeten „actum“ angegeben.

Die Verfasserin führte in ihrer Arbeit eine formale diplomatische Analyse der Dekrete durch, deren Einreihung in die Produktion und Amtierungsmethode der Böhmisches Kanzlei in der Zeit vor dem Weißen Berg. Am Ende ihrer Studie widmet sie sich auch der Inhaltscharakteristik der Dekrete und deren Funktion. Die Dekrete wurden ausschließlich auf dem Papier geschrieben, meistens für eine konkrete Person oder eine Gruppe von Personen bestimmt und einer konkreten Angelegenheit gewidmet. Die Verfasserin bringt ausführlich die Entstehung der Dekrete nach, von der Vorlegung der Suplik, über Evidenz, Erledigung, Formulierung, Entstehung der Reinschrift bis zur Registrierung. Charakteristisch für Dekrete war der sehr bündige und strenge Text mit einem appellativischen Inhalt.

Das Anwachsen der Produktion von Dekreten ist vor allem in die Zeit der Kanzlerschaft Zdeněks von Lobkowitz während der Regierung Rudolfs II. hineinversetzt, wann die Dekrete meistens die anderen (vom Herrscher nicht herausgegebenen) Schriftlichkeiten ersetzen. Gegenüber dazu, dass die Dekrete ein Produkt der byrokratischen Tätigkeit der Böhmisches Kanzlei wurden und ohne das Wissen des Herrschers entstanden, waren eine beliebte Art beschleunigter Amtierung, aber auch die Möglichkeit des politischen Zwangs und eine Quelle der Reihe von politischen oder kirchlichen Konflikten.

Decrees of the Czech Chancellery in the Period before the Battle of the White Mountain (1620)

This article focuses on decrees as a new form of written document produced by the Czech Chancellery, one that began to appear in the 1570s. The author carries out a formal diplomatic analysis of the decrees and the role they played in the output and operations of the Chancellery. At the end of the article, the author discusses the content and functioning of the decrees themselves.